

5

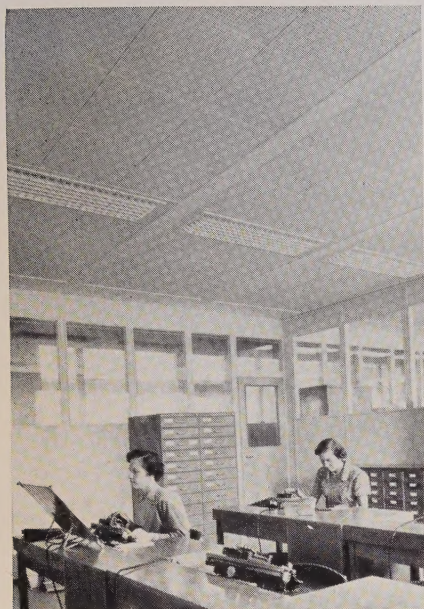
1955

BYGGMÄSTAREN
arkitektur

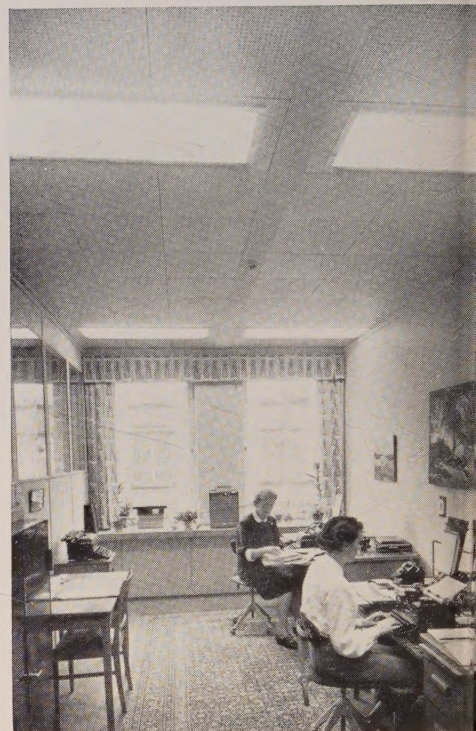
Svenska Flygmotor Aktiebolaget valde för sitt nya huvudkonto

FRENGER

värmestrålande undertak

Svenska Kullagerfabriken där 2000 m² FRENGER värmestrålande undertak monterats i nybyggda kontorslokaler.

FRENGER

-taket kombinerar den naturliga uppvärmningsprincipen med kylning, akustik och ventilation.

FRENGER

-taket kan med fördel kombineras med våra aluminiumundertak, varvid kostnaderna kunna nedbringas högst avsevärt.

FRENGER

-taket amorterar dessutom snabbt den något högre anläggningskostnaden på grund av den synnerligen goda värmeekonomien.

FRENGER

-takets goda kylningseffekt ökar arbetsprestationen under heta sommarkvar.

FRENGER

-strips för snabb och billig industriuppvärmning.

ZERO

AKTIEBOLAG

STORA NYGATAN 38 · STOCKHOLM
TEL. VÄXEL 23 27 05

Avdelningskontor i Malmö
Hjorttackegatan 8 · Tel. 335 10

Avdelningskontor i Gävle
Sofiaplan 24 · Tel. 130 23

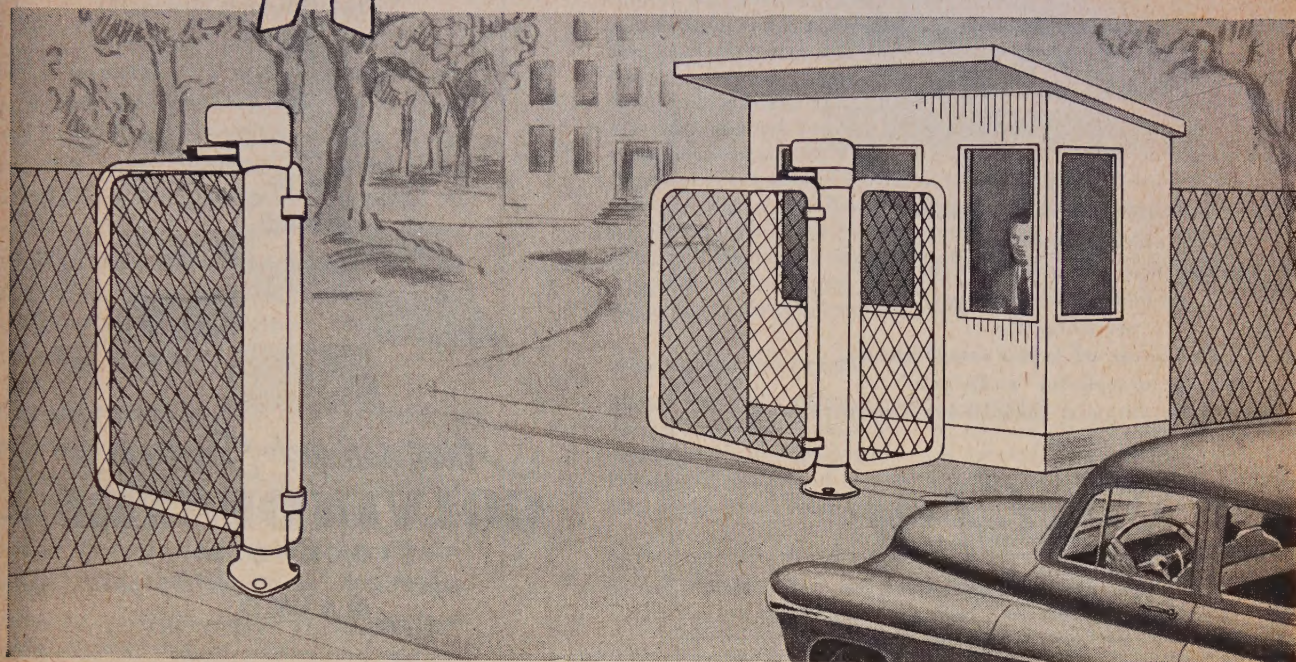
Strålningsuppvärmning enligt system FRENGER är licensierad i 16 länder

Bil.: A/S Dansk Cement Central, Köpenhamn.
Gunnar Fredrikson AB, Stockholm.

ALLHABO

PORTSPECIALISTEN

ALLHABO *el-grindar* för snabb, effektiv inpasseringskontroll

ALLHABO el-grindar medger snabb kontroll och dirigering av trafiken till och från Ert område. De är kraftiga och driftsäkra. En nyhet är att drivmaskineriet är placerat i toppen av grindstolpen, varigenom alla de

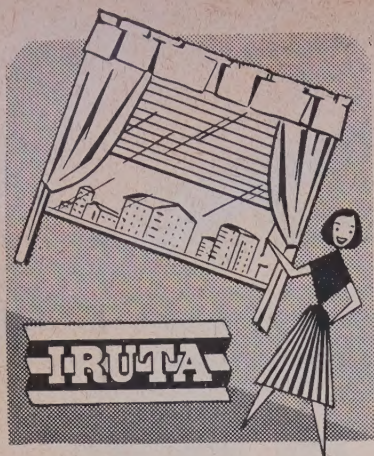
problem elimineras som annars gärna uppstår, när maskineriet är placerat i kulvert i marken. Grinden kan vid ev. strömavbrott manövreras för hand. Vi sänder gärna beskrivning och ritningar.

ALLMÄNNA HANDELSAKTIEBOLAGET

Brunkebergstorg 15, Stockholm C

Tel. 23 21 50

- ★ Med gulfärgfiltret ULA-480 i jalousin ett idealiskt solskydd
 - ★ Färgkombinationen gult/blått/duplex/ en mörkläggnings-skärm- sovrumsgardin
 - ★ IRUTA isolerar och hejdar energiförluster, är en reglerbar "tredje ruta"
- IRUTA-Tättningslist kompletterar fönsterisolationen

Sven Enberg
INGENJÖRSFIRMA A.B.

Huddingevägen 424, Älvsjö 2, Stockholm. Tel. vxl 47 25 80

FÄRGSTÄND

TARKETT

VINYL GOLV

Aktiebolaget Svensk
GOLVINDUSTRI

STOCKHOLM

Kungsgatan 32 Tel. 23 21 60

MALMÖ

Rundelsgatan 14 Tel. 717 70

Många nya lägenheter under 1954

Sammanlagt 33 307 lägenheter färdigställdes under 1954 i de 53 städer vilka vid 1944 års ingång hade mer än 10 000 invånare enligt Bostadsstyrelsens i Sociala Meddelanden publicerade statistik. Detta var mer än under något av de andra åren sedan 1944, och 1954 års siffra överstiger med nära 1 000 lägenheter det föregående toppårets, 1946. Antalet inflyttningsfärdiga lägenheter under 1954 beräknas i hela landet ha blivit ca 58 000 (mot 51 911 år 1953), vilket är det högsta antalet sedan 1946 och 1947.

Under hela år 1954 blev i samtliga städer och köpingar sammantagna 44 793 lägenheter inflyttningsfärdiga, vilket i jämförelse med 1953, då antalet var 40 958, innebär en ökning med 9 %.

I Stockholm blev i stort sett lika många lägenheter färdiga under 1954 som 1953 (resp. 6 848 och 6 804); i Göteborg inträdde en ökning med 12 % från 3 643 till 4 095, och i Malmö uppgick ökningen till 20 %, från 2 137 till 2 571. För de tre städerna tillsammans blev det genomsnittligt en ökning med 7 %.

I städer med 10 000—30 000 invånare ökades antalet färdigställda lägenheter i jämförelse med 1953 med 16 %, i städer med mindre än 10 000 invånare med 12 % och i köpingar med ej fullt 1 %.

Inflyttningsfärdiga lägenheter i olika kommungrupper

	1953	1954
Städer med mer än 30 000	22 429	24 109
Städer 10 000—30 000	10 540	12 222
Städer mindre än 10 000	3 593	4 037
Köpingar	4 396	4 425

Summa 40 958 44 793

För fjärde kvartalet 1954 var antalet inflyttningsfärdiga lägenheter i Stockholm, Göteborg och Malmö oförändrat i förhållande till fjärde kvartalet 1953. Detsamma gäller för hela gruppen städer med mer än 30 000 invånare samt för köpingar. I städer med 10 000—30 000 invånare och städer med mindre än 10 000 invånare ökade däremot produktionen, om de båda fjärdekvartalen jämförs, med 21 resp. 29 %.

Inflyttningsfärdiga lägenheter i städer med mer än 30 000 invånare.

	1953	1954
Stockholm	6 804	6 848
Göteborg	3 643	4 095
Malmö	2 137	2 571
Borås	881	1 004
Eskilstuna	567	670
Gävle	611	581
Halmstad	356	351
Hälsingborg	675	611
Jönköping	607	460
Karlskoga	370	430
Karlskrona	184	441
Karlstad	395	581
Linköping	720	521
Lund	489	201
Norrköping	631	631
Solna	671	1 101
Uppsala	1 315	1 281
Västerås	911	831
Örebro	462	601

Summa 22 429 24 109

Av de statistiska uppgifterna framgår att färdigställda lägenheter i landet under 1954 i hög grad koncentrerades till fjärde kvartalet. För de 53 städerna blev sålunda 7 251 lägenheter inflyttningsfärdiga under första kvartalet, 7 378 under andra, 6 592 under tredje och 12 086 under fjärde kvartalet. För de redovisade städerna och köpingarna tillsammans är motsvarande antal 9 504, 9 652, 9 023 och 16 614. Fjärde kvartalets siffra för dessa orter översteg siffran för fjärde kvartalet 1953 med 8 %.

Antalet lägenheter i hus under byggnad var 35 800 i slutet av år 1954, vilket innebär en minskning i förhållande till tredje kvartalets utgång med 10 % och i förhållande till utgången av 1953 med 4 %. Samtidigt registrerades en betydande minskning av antalet lägenheter i hus som påbörjats under fjärde kvartalet 1954, nämligen med 25 % i jämförelse med tredje kvartalet 1954 och med 27 % i förhållande till fjärde kvartalet 1953.

FASTIGHETS- NOMENKLATUR

med tillhörande begreppsbestäm-
ningar, avsedda för städer och stads-
liknande samhällen.

andra, reviderade och utökade upplagan, an-
tagen den 19 november 1953 av represen-
tanter för Kungl. Byggnadsstyrelsen, Kungl.
bostadsstyrelsen, Stockholms stads byggnads-
nämnd, fastighetsnämnd, stadsplanenämnd och
statistiska kontor, Svenska Bankföreningen,
Svenska Teknologföreningen, SAR, SVR, Stock-
holms Byggmästareförening, Sveriges Fastig-
hetsägareförbund och Institutet för värdering
av fastigheter i Stockholm.

Detta uppslagsverk med dess nya regler för yt-
och volymberäkning av husbyggnader och referat av
1953 års lagändringar beträffande expropriation,
fastighetsbeskattning, tomträtt m. m. bör vara av
erkskilt intresse för statliga och kommunala myn-
digheter, fastighetskreditanstalter, byggmästare,
arkitekter, ingenjörer, fastighetsägare, fastighets-
värdar m. fl.

Pris för bundet exemplar 12 kr.

Sändes portofritt om likvid insättes
på vårt postgiro nr 3124

BYGGMÄSTARENS FÖRLAG

Kungsgatan 32, Stockholm C

A5

1955 BYGGMÄSTAREN arkitektur

Organ för Stockholms Byggnadsförening och Svenska Arkitektföreningen,
avd. av Svenska Teknologföreningen.

Adress: Byggmästaren, Kungsgatan 32, Stockholm. Tel. 23 31 05. Postgiro 3124.
Redaktörer: Civilingenjör SVR Börge Algers och arkitekt SAR Erik Thelaus.

Redaktionssekreterare: Arkitekt SAR Hillevi Svedberg.

Redaktionskommitté: Arkitekt SAR Hans Asplund, civilingenjör SVR Lennart
Backmark, arkitekt SAR Haqvin Carlheim-Gyllensköld, civilingenjör SVR Sture
Haag, arkitekt SAR Torbjörn Olsson och ingenjör Ernst Wohlin.

Redaktionsombud: Dir. Victor Bährner och länsarkitekt Ebbe Borg, Malmö, samt
arkitekterna SAR Gunnar Hoving och Per-Olof Klang, Göteborg.

Ansvarig utgivare: Arkitekt SAR Moje Bergström. I tidskriften gjorda uttalanden
stå för författarnas räkning och äro endast om så anges att anse som uttryck för
ståndpunktstagande av någon av de föreningar, som utge tidskriften.

Byggmästaren utkommer med 24 nummer om året. 12 nummer behandlar arki-
tektur och 12 nummer byggnadsteknik.

Prenumerationspriser för helår:

	Sverige Danmark Finland Norge	Övriga utlandet
Endast lösnummer upplaga A+B (24 nummer)	30: —	40: —
Endast lösnummer upplaga A (12 nummer) Arkitektur....	20: —	30: —
Endast lösnummer upplaga B (12 nummer) Byggnadsteknik	20: —	30: —
Lösnummer + klotband upplaga A + B	45: —	55: —
Lösnummer + hfr. band upplaga A + B	55: —	65: —

34 ÅRGÅNGEN

INNEHÅLL

5 MAJ 1955

DK 72(46)

BROCHMAN, ODD: *På en spansk landsväg*. Byggmästaren 34 (1955) nr A 5,
sid. 117—121.

Reflexioner kring spansk landsbygdsarkitektur illustrerade med teckningar av författaren.

DK 72.032(611)

HÜBNER, WOLFGANG: *Bilder från Tunisien*. Byggmästaren 34 (1955) nr A 5,
sid. 122—127.

Bildreportage från äldre bebyggelse i Tunisien: Carthago, Médénine, Ksour-bergen m. fl.
platser. Illustrerat med fotografier av författaren.

DK 72(031)

LUNDBERG, ERIK: *Bilder från Alberobello*. Byggmästaren 34 (1955) nr A 5,
sid. 128—131.

Bildserie från byn Alberobello i Italien vars bebyggelse utmärkes av toppiga rundhustak.
Fotograf: Lennart Olson.

DK 627.219.1(42 Cornwall)

THELAUS, ERIK: *Fiskarbyar i Cornwall*. Byggmästaren 34 (1955) nr A 5,
sid. 132—135.

Artikel och bildreportage över den äldre bebyggelsen i Cornwall, England. Illustrerad
med fotografier tagna av författaren.

DK 72(497.1)

RAVNIKAR, EDVARD: *Primitiv arkitektur i Jugoslavien*. Byggmästaren 34
(1955) nr A 5, sid. 136—139.

Artikel om den äldre folkliga arkitekturen i Jugoslavien, vilken i stor utsträckning bevarats
till våra dagar. Nutida arkitekter har även sökt anknytning till denna äldre arkitektur.
Illustrerad med fotografier.

DK 72(923.1)

ÅSTRÖM, KELL: *Byar och tempel på Bali*. Byggmästaren 34 (1955) nr A 5,
sid. 140—144.

Artikel om de balinesiska tempen, byarnas organisation, bostadens utformning samt den
balinesiska familjens liv. Illustrerad med uppmätningar och fotografier.

DK 72(582.2 Samarkand)

SVEDBERG, HILLEVI: *Resa till Samarkand*. Byggmästaren 34 (1955) nr A 5,
sid. 145—148.

Artikel om de färgrika, fajansklädda moskéerna, mausoléerna och medresséerna från
Timurlens och Ologbeks tid som uppfördes på slutet av 1300-talet och i början av 1400-
talet, ofta i persisk stil. Illustrerad med fotografier tagna av författaren.

Innehållet i

B4

1955 BYGGMÄSTAREN byggnadsteknik

var följande:

BRING, CHRISTER: *Kubbgolv i industri-
lokaler*

MANNERSTRÅLE, MÅRTEN: *Några ekono-
miska synpunkter på golvvård*

GROTH, KJELL: *Om nötning, rengöring
och underhåll av bostadsgolv*

WENNLUND, GUNNAR: *Ekonomiska syn-
punkter på golveläggningar*

BRING, CHRISTER: *Ny golvbok*

ANDERSSON, OLOF och GRAHNE, BIRGER:
Fuktskador på målade fönstersnickerier

CALMFORS, HANS: *Den nya byggnads-
nämnden i Stockholm*

YTONG PLANK

förbilligar bygget

Ger putsfria, släta och
tapetserbara mellanväggar

Ytongplanken är lätta att hantera och montera och innebär därför avsevärd tidsbesparing. Efter spackling har plankväggen en jämn, slät yta fullt klar för tapetsering eller målning. Noggranna mått och perfekt passning gör montagearbetet lätt att utföra utan specialarbetare. Två man räcker.

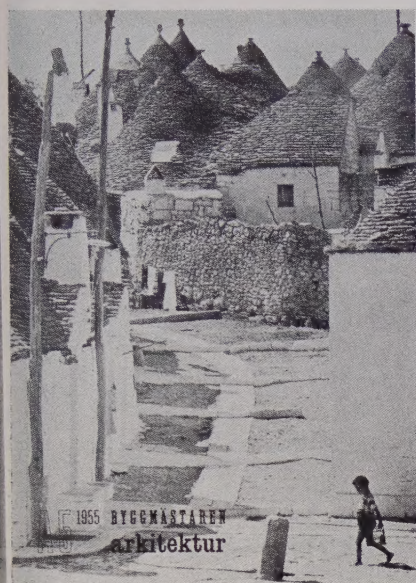
YTONG PLANK

levereras i höjd 260 och 255 cm eller enligt beställning. Bredd 50 cm. Tjocklek 7 och 10 cm. Vikt för 7 cm plank ca 50 kg/m² och för 10 cm plank ca 70 kg/m². Transportarmerade.

YTONGBOLAGEN

Yxhults Stenhuggeri AB, Hällabrottet — Borensbergs Ytong AB, Borensberg — Öland
Ytong AB, Ventlinge — Yxhults Försäljnings AB, Stockholm, Göteborg, Malmö, Sundsvall, Örebro — AB Ytong-hus, Stockholm — International Ytong Co AB, Stockholm

På omslaget: Gata i Alberobello, Italien
Foto: Lennart Olsson

ENGLISH SUMMARY

On a Spanish country road

By O Brochmann

p. 117—121

Why is it that simple Catalanian farm-houses make my heart beat faster while I am so seldom moved by the buildings that we ourselves erect. As opposed to the generations who regarded Grecian architecture as the acme of perfection we consider beauty as a relative idea, as a product of contemporary knowledge, thought and presentation. Architects themselves love old houses but when we like these things more than the efforts of our own time there is something that does not quite fit in. An aeroplane is beautiful because of the symmetry of its form, but that a house should consequently be beautiful when it is based on the same thoughts that designed the aeroplane is merely an assertion that we used to deceive ourselves with. Too often have we simulated beauty in buildings that left us with an inner feeling of indifference. Obviously we must avail ourselves of the means given to us by modern science but we must not forget the most important factor—human comfort.

To what extent can we rely on our immediate reactions to what appears to us to be beautiful and accommodate ourselves to them. Perhaps we are wise in paying attention to what immediately appeals to us as a corrective for the stereotyped presentations. It is natural that our surroundings have moulded us into fixed types of presentation, but this should be the case to a certain extent if we are

to serve the communion which is based on these presentations. We can also stimulate the tendencies which are making themselves felt within the functionalistic programme. It is better to attempt to assimilate the entire need-complex so that the solution can appear as an actual synthesis than to drive every function to the extreme.

Pictures from Tunisia

By W Hübner

p. 122—127

The radical measures proposed by Cato for the altering of the town plan of Carthage form the foreground of the magnificent view from the winding streets of Sidi-bou-Said.

Preserved buildings, especially those in the interior, tell the story of Tunisia's chequered history and the lively exchange of culture with the Mediterranean countries.

Pictures from Alberobello

By E Lundberg

p. 128—131

The pictures shown in this article were taken in the Italian village of Alberobello and depict a primitive way of building with stone.

The roof has been constructed by corbelling-out. The stone is laid in rings with no other binder than earth and clay. When a certain level has been reached the diameter of the circles is decreased and the corbelling begins.

Fishing villages in Cornwall

By E Theläus

p. 132—135

Both the scenery and the houses in Cornwall are very different from in the rest of England. Here, there is none of the idyllic greenness of England. The inland parts of Cornwall are desolate, sparsely wooded, and granite grey, and the coastline, indented by the waves of the Atlantic, is rocky and forbidding. This indented coast, however, also forms a number of natural harbours, around which the houses have been concentrated, picturesque fishing villages with strange-sounding Celtic names like Polperro, Marazion, Zennor, Penzance, and many others. There was once a considerable fishing industry on this Atlantic coast, and the oldest of the houses in the harbours are situated down at the water-side and built entirely with a view to the utilization of the fish. The building material is always granite, and the colour scale is grey, white and black. The Cornish granite is of a silver-grey colour, but the houses are often white-washed, and occasionally the black tar is used for certain parts of the building.

Vernacular architecture in Yugoslavia

By E Ravnikar

p. 136—139

It can be easily understood that owing to historical and geographical diversities in Yugoslavia, the folklore should be exceptionally rich. The architecture, which is usually the first to disappear, has been preserved quite well.

Due to the differences in climate, topography and culture of the country the building materials represent every natural material we can think of.

The new Yugoslavian architecture tries to use the old traditional elements in modern building.

Villages and temples in Bali

By K Åström

p. 140—144

The small Indonesian island of Bali provides a unique example of a singular and refined culture, up to now almost totally unaffected by Western Civilization.

A bounteous Nature has made it possible for the Balinese to devote much of their time to artistic creation. Dance is the paramount art, but also their architecture is well worth our attention, the more so as it is in a very marked way different from that of the remainder of south-east Asia and as it is—as all Balinese culture in general—doomed to die out in an immediate future.

Differing from other oriental temple buildings, the Balinese temples are open, light establishments.

Like the temples, the Balinese house is surrounded by walls and consists of a number of more or less open pavilions.

These walled-in dwellings are connected with each other and built along a street. Large villages have narrow parallel streets and in each village there are common establishments round a central place in the main street. In the centre of every village stands also a large banyan tree, under whose crown dances and plays are performed.

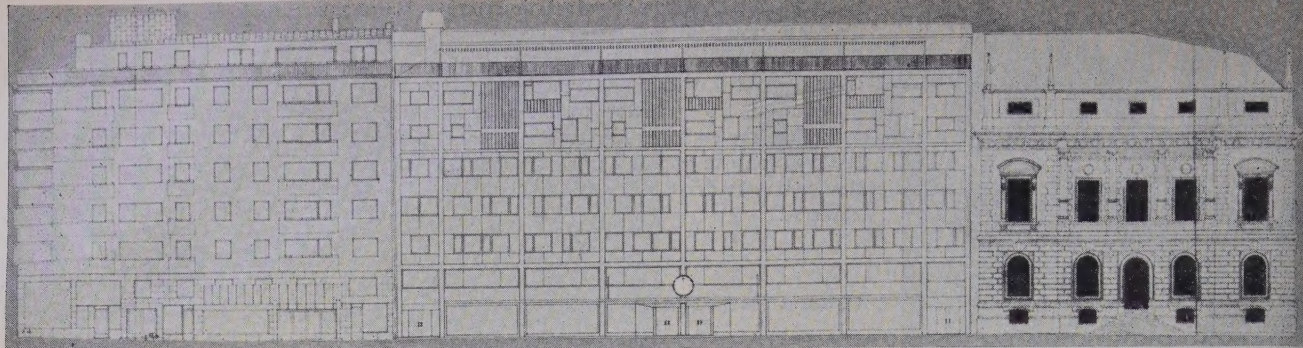
Journey to Samarkand

By H Svedberg

p. 145—148

India, Pakistan, Afghanistan and China all meet south of the snowclad mountains near the highlands of Pamir—the roof of the world—and immediately to the north lies the central Asian state of Usbekistan. Usbekistan, a country slightly smaller than Sweden but with a similar number of inhabitants, has been a Soviet republic since 1924. In the old days the journey there was a long one but nowadays it is only a day's flight from Moscow. The fabled Samarkand is one of the larger towns of Usbekistan.

Samarkand reached the peak of its importance during the reign of Timurlenk (1335—1405). Timur had many beautiful buildings erected in Samarkand. They are imposing, not only on account of their size, but also on account of the strikingly beautiful pottery decoration.

FÖRENINGSMEDDELANDE

Göteborgsproblem

Vid Svenska Arkitektförningens sammanträde den 23 mars behandlades Göteborgsproblem. Stadsplanechefen *Koj Jonsson* inledde med en kort historik av den utveckling, som lett till det nuvarande Göteborg. Och vad detta Göteborg är, visade han i en svit av egna färgfoton, som gav ett fint uttryck för stadens egenart och skönhet.

Han fortsatte med en bildserie av det göteborgska landskap, som står i tur att i nästa omgång förvandlas till stad.

Vi fick se den pastorala Ijnheden, högt belägen, där luften är torr och klar och horisonten långt borta.

Vi fick se den stora lövängen, vilande, grön och saftig, i sitt av bergväggar idylliskt slutna rum.

Och vi fick slutligen se den sterila kusten, där havet ständigt slår sitt skum och fuktar luften frisk och salt långt in över det bergiga landet.

Man förstod *Koj Jonsson*, då han hop-

pades, att utbyggnadstakten skulle fördröjas, så att inte dessa sköna landskap skulle behöva läggas under bebyggelse, innan goda planer, som gav landskapet en chans, hade hunnit göras.

Lars Ågren visade vad som är intressant i det som just nu byggs. De 2 WO:s hus, som var förra årets sensation har redan avlat av sig i mängd. De lätta ytterväggfacken med trästomme är nu vanliga i Göteborg. Eterniten, som för väggfacken är tämligen självskriven som regnskydd, har även visat sig vara ekonomisk, varför man nu använder den även på betong- och lättbetonghus.

Genomsnittsbostaden i Göteborg tycks inom en snart framtid vara en 3-rummare. Redan nu görs mängder av övergångsformer, 3:or mindre än ordinära 2:or, alla kännetecknade därav, att all kommunikation sker på rumsytor. Svenskt rekord just nu: Ragndal 54,3.

Av stadsplaner fick vi se en skojig med trekantiga höghus av *Brolid & Wallinder*, som byggs nu, och av *Erik och Tore Ahlsén* en fascinerande modellstudie för stadsdelen V:a Lundby.

Lars Ågren slutade med att hoppas, att framtidens bostad inte så ofta skulle behöva vara ett fack i en jättestor rutfasad, utan hellre sådan som *Friberger* har gjort den vid *Skilnadsgatan*.

Till slut visade *Gösta Celander* några utförda centrumanläggningar av *Brolid & Wallinder*, samt ett mycket intressant projekt av *Zimdal* vid *Avenyen*. Det senare är ett rejält, modernt butiks-, kontors- och bostadshus, som löser sina problem och ger lösningen ett klart uttryck i fasaden. Projektet har principiellt intresse därför, att det på ett så våldsamt sätt aktualiserar frågan: kan man alls tänka sig att ändra karaktär på *Avenyen*, och i så fall i vilken utsträckning och när det dags? Projektet har väckt en omfattande diskussion, vilken måste vara till nytta för Göteborg och göteborgarna.

Överhuvudtaget förmedlade de tre talarna tillsammans ett starkt intryck av göteborgsarkitekternas vitala lust till sin stad och dess uppgifter och även av det angelägna intresse som göteborgaren i gemen ägnar sin stad.

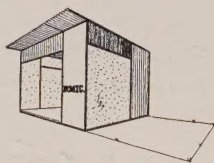
Jörgen Auby

UTSTÄLLNINGAR

Internationell byggnadsteknisk mäs- sa och utställning i Paris

En mäs- och utställning av byggnadsmaterial, teknik och hjälpmedel kommer att hållas öppen i Paris 25 juni—10 juli.

Arrangörerna, »Formes & Techniques», framhåller att detta är den första utställning i Frankrike inom detta viktiga

T. v: Utställningsmonter. Modul 3,0 m x 3,0 m x 2,5 m. T. h: Exempel på sammanställning av flera moduler

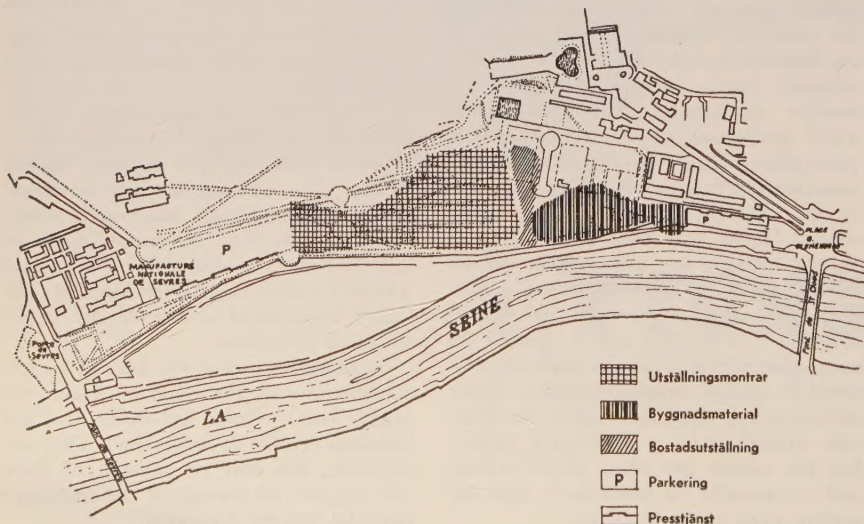
område, som står över enskilda firma-intressen. Den är avsedd att vara inte blott en utställning utan också en mötes-

plats för arkitekter, byggnadsteknikers byggfolk och husägare för jämförande studier, utbyte av synpunkter och erfarenheter.

I specialritade monter inomhus och utomhus visas verktyg, maskiner, nya material, snickerier, sanitetsinstallationer, färger, glas och dekorativa detaljer, monteringsfärdiga enheter, trädgårdsplanering etc. I omedelbar anslutning har också en bostadsutställning anordnats.

Utställningsområdet ligger vid *Basin de St Cloud*, mellan *Pont de St Cloud* och *Pont de Sèvres*. Föreläsningar och diskussioner kommer att pågå i en kongresshall, filmer ska visas i en biograf på området och utomhusdemonstrationer kommer även att äga rum. För besökare med bil har man ordnat en särskild parkeringsplats, och på området finns ett flertal restauranger.

Utställningssekreterariatet har följande adress: *Formes & Techniques*, 29 rue Cambon, Paris.

- Utställningsmonter
- Byggnadsmaterial
- Bostadsutställning
- P Parkering
- Presstjänst

Färgkonditionering inom industrin

I nedanstående inlägg lämnar docent Sven Hesselgren några synpunkter på färgproblemen i anledning av Peter Lindbergs recension av Wilsons bok, Colour and Light at Work, införd i Byggmästaren nr A 4, 1955

Det är glädjande när icke-arkitekter ta upp till behandling problem av den art det här gäller — glädjande därför att det vittnar om ett intresse för miljöproblem som vi måste vara tacksamma över att finna. Även om man inte helt kan dela Lindbergs förtjusning över Wilsons handbok, så kvarstår faktum att en intresserad lekman gett anvisning på en bok som gott tål att läsas, om ock med kritiskt sinne.

Emellertid vill jag här påpeka en uppenbar oriktighet i recensionen som delvis går tillbaka på Wilson men delvis beror på Lindbergs bristande insikt i svensk färgterminologi.

På svenska benämnas de viktigaste av färgens egenskaper med termerna färgton, ljushet och mättnad, varjämte man talar om färgstyrka och klarhet hos en färg. Härtill kommer parametersystemet, vitaktighet, gulaktighet, rödaktighet, blåaktighet, grönaktighet, svartaktighet och gråaktighet. Dessa termer ha bildats spontant i det levande vardagsspråket och täcka vissa varseblivningspsykologiska begrepp. Wilsons engelska motsvarighet till denna svenska terminologi är inte alldeles i överensstämmelse med engelskt språkbruk. Jag vill härmed ge den översättning av de svenska termerna som jag kommit till i samråd med engelska fackmän inom färgområdet. Färgton — hue

Ljushet — lightness (fastställt av CIE, även value begagnas ofta; Wilson begagnar här termen tone, vilket han är alldeles ensam om).

Mättnad — saturation

Färgstyrka — vividness (intensity i Wilsons mening torde vara detsamma som mättnad, medan Pope använder intensity för det svenska färgstyrka; engelsmannen i gemen förstår inte termen intensity)

Klarhet — brightness (termen given av Wright, Pope använder ordet brilliance)

För att antyda hur pass inkrånglat terminologiproblemet är, vill jag nämna att den ovan refererade Pope (professor of Fine Art vid Harvard University, förf. till en bok, The language of drawing and painting, Cambridge USA 1949, vilken är läsvärd när det gäller analysen av färgens egenskaper) begagnar ordet tone i betydelsen hue (färgton).

Som sammanfattning på denna kommentar vill jag ha sagt att den svenska färgterminologin är betydligt klarare än den engelska, kanske den klaraste och entydigaste som finnes. Äran av att så är fallet kan till stor del vår svenske färgforskare, Tryggve Johansson ta åt sig.

Sven Hesselgren

Minnesutställning över Eliel Saarinen

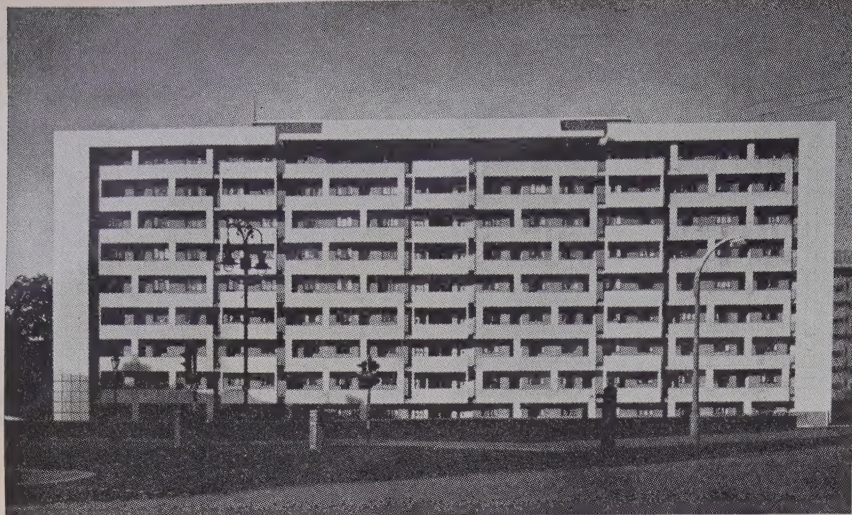
I samband med Nordisk Byggnadsdag i Helsingfors anordnar Finlands Arkitektmuseum (en stiftelse som f. n. håller på att grundas) en stor minnesutställning över Eliel Saarinen (1875—1950).

Utställningen äger rum i Konsthallen (2—11 juni 1955) och omfattar hela Saarinen's produktion i såväl Finland som Amerika.

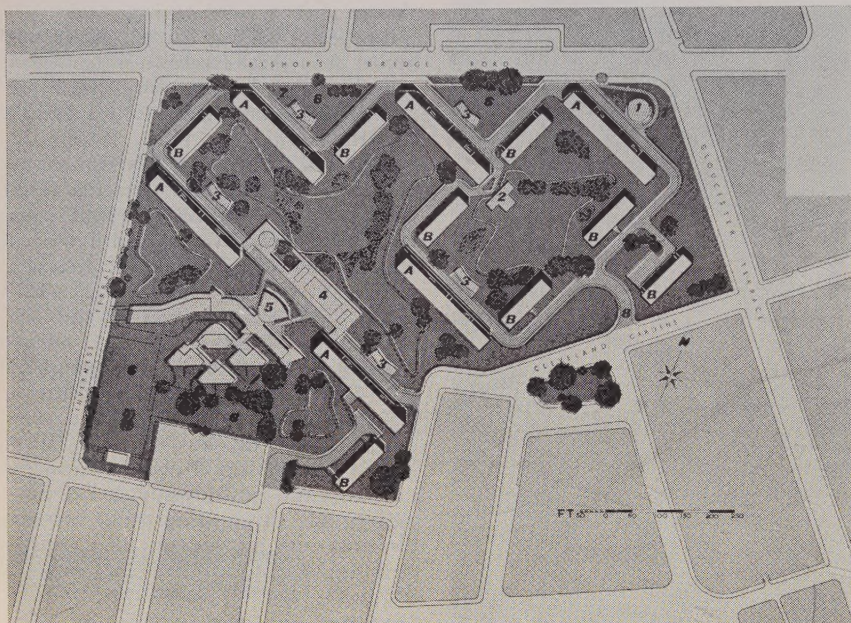
Ovan: Kyrka i Columbus, Indiana USA. Byggt 1940

T. v: Munknäs-Haga projektet i Helsingfors 1915). Modellfoto

Bostadsområde i London

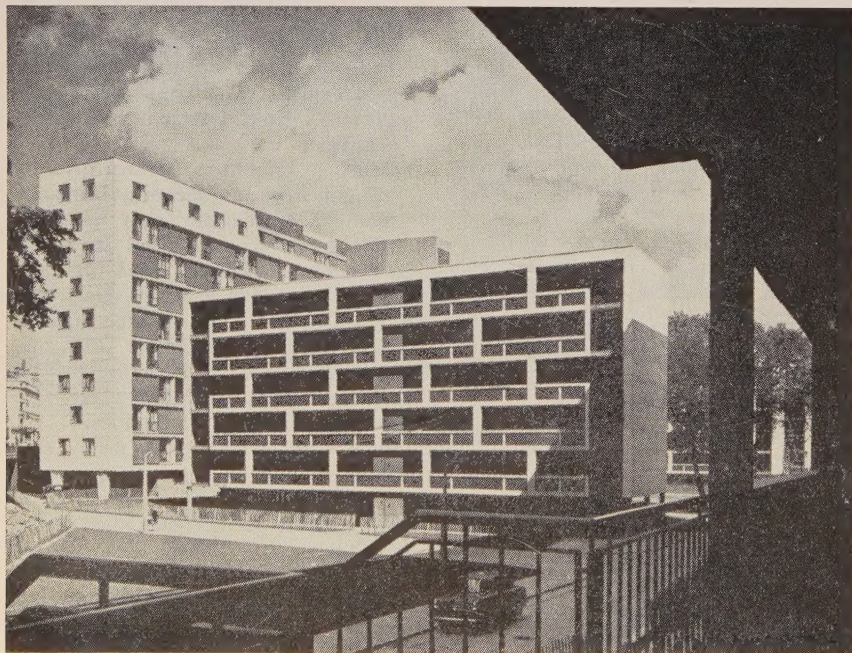

Ovan: Fasad av en av byggnaderna sedd från Bishop's Bridge Road

Ovan: Situationsplan av Hallfield Estate, Paddington. A = 10 vån. hus; B = 6 vån. hus; 1. tvättstuga, 2. daghem, 3. garage, 4. butikscentrum, m. m. 5. skola, 6. lekgräsmatta

Nedan: En del av området sett från nordväst

I London har nyligen ett nytt bostadsområde färdigställt i Paddington. Bebyggelsen, som projekterats av arkitektgruppen Tecton genom arkitekterna Drake och Lasdun, publiceras i The Architectural Review's novembernummer 1954. Området omfattar 6,9 ha med en befolkningstäthet av 435 pers/ha, vilket ungefär motsvarar exploateringsgraden av Danviksklippan i Stockholm. Bostadshusen, gallerihus i 6 och 10 våningar där alltså de genomgående lägenheterna har sina entréer direkt från öppna, längs hela fasaden gående galleribalkonger, har i stadsplanen placerats efter ett formellt, geometriskt system. Varje byggnad har en central trappa med tillhörande hissar i mitten och dessutom i varje ände en reservtrappa. Inom området förekommer lägenhetstyper från 1 R + K till 4 R + K. Bebyggelsen är kompletterad med daghem och småskola, samlingslokaler, centraltvätt, garage, butiker och dessutom den pub förutan vilken inget bostadsområde i London fungerar.

Ur arkitektonisk synpunkt har både stadsplanens och husens utformning en okonventionell prägel. Området har, liksom dess omgivningar, varit bebyggt med huvudsakligen radhus av typisk londonort. Gaturummen i omgivningarna har alltså också en bestämd karaktär. I stadsplanen söker man inte på något sätt anpassa sig till den tidigare bebyggelsens skala eller ansluta sig till den omgivande gaturummen, utan kontrasterar medvetet mot dessa miljödrag och ger den nya bebyggelsen en rationell gruppering som huvudsakligen bestäms av orienterings- och trafikförings-synpunkter. Medan stadsplanen sålunda utformats i samklang med det tidigare 30-talets stadsplanprinciper, så har husens fasaduppbauddning fått en utformning, som chockerar en arkitekturuppfattning grundad på den tidens ideal. Fasaderna har medvetet getts mönster eller kulisskaraktär utan samhörighet med byggnadernas konstruktiva uppbyggnad (bjälklag och tvärställda bärande väggar i armerad betong enligt »äggkartongsystem»), detta för att mer rent estetiserande medel bryta en befärdad monotoni i både de långdragna gallerifasaderna och de fönsterfyllda framsida-fasaderna.

Efter att ha sett området under byggnadstiden har man intrycket att stadsplanens uppläggning i verkligheten verkar »främmande på platsen» men, genom bl. a. sin luftighet och sina gröna, rymtliga rumsbildningar, verkar främmande på ett välgörande sätt i ett annars enformigt radhuslondon. Däremot saknar man hos byggnaderna den elegans som den blottade konstruktiva stommen visar innan fasadutfackningar och galleribalkonger tillkommit.

Ake Ahlström

PÅ EN SPANSK LANDSVÄG

DK 72(46)

Jag vandrade på en spansk landsväg — den som leder i kurvor och slingor från Tossa del Mar genom Costa Bravas åsar och upp till slättlandet vid Llagostera. I dalgången låg bondgårdar med enkla och kraftiga hus. Några hade rektangulära långsidor, med dörr på mitten och ett fönster på var sida och tre motsvarande ljusöppningar på övre våningen. På andra var långsidan utformad som en hög gavel, med tak som var draget nästan ned till backen på sidorna. Alla tillhörde de den catalanska grundtypen, som ser ut som om den sprungit fram ur landskapet som helhet, samtidigt med att det enskilda huset har möjligheter att anpassa sig till den särskilda tomten på ett ofta nog fullkomligt sätt.

Uppe i Pyrenéerna är de gjorda av sten, med motsvarande knapphet och fasthet i detaljerna. I de lumiga dalarna, med sina vinklar och vrår, är hållningen vänligare, mer upplöst, med öppna svalgångar och valv, medan de ute på slättlandet gör sig täta och tunga igen för att inte flyta bort i det öppna landskapet. De är ganska primitiva, men i sin lugna och självmedvetna hållning tycktes de mig ovanligt vackra. Och jag tänkte som så:

Hur kan det komma sig att dessa hus får mitt hjärta att slå, medan jag så sällan blir verkligt berörd av de byggnadsverk vi själva åstadkommer? (Detta hade jag mod att tillstå för mig själv, uppenbarligen därför att jag var så långt hemifrån.)

I motsats till de generationer som räknade den

(Vinjetten: La Rocca, Östpyrenéerna)

grekiska antiken för ett absolut och ouppnåeligt ideal, är vi ju inställda på att betrakta skönheten som ett relativt begrepp, en produkt av det vetande, de tankar och föreställningar som präglar samtiden, även om det självklart finns vissa grundbegrepp som är evigt mänskliga, vissa regler som aldrig får brytas. Denna teori, som av oss lanserats i rent propagandasyfte i samband med det formspråk vi själva har varit med om att skapa, har under tidigare perioder funnits som en naturlig instinkt. Rokomänniskorna satte upp sina gamla barockstolar på vinden — man tyckte att de var fula därför att de var gammaldags och omoderna. Hos oss finner vi en liknande instinkt inför bilar, radioapparater och kläder. Men inte när det gäller hus och bohag.

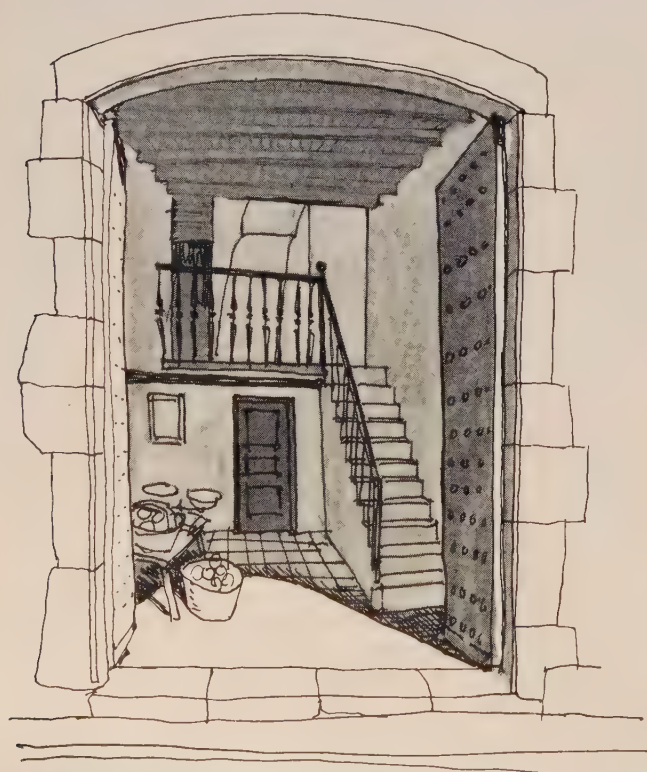
Arkitekterna själva älskar gamla hus, och i deras hem intar ofta mormors soffa, moraklockan och empirspegeln hedersplatsen. Detta kan ha sin förklaring i vår större kulturhistoriska bildning, som gör oss mera »broadminded» och faktiskt ger oss ett större register för skönhetsupplevelser. Men när vi tycker mer om dessa ting än om vår egen tids prestationer, vilket jag misstänker att de flesta av oss gör — då är det något som inte stämmer. Vi kan i så fall inte fortsätta att skälla varandra för romantiker och eskapister, för denna romantik och eskapism måste då vara en outrotlig sort som inte kan drivas bort.

Jag hade kommit till bron vid Los Vinjas, då jag hörde ett flygplan surra högt över mitt huvud. Det var en DC Skymaster, på väg från Paris till Barce-

Ovan: Tossa del Mar. Även i småstäderna bibehåller husen den litet stela kubiska karaktär som har utvecklats på landsbygden

Nedan: Tossa del Mar. Entrado, entrépartiet med trappa till övre våningen härstammar från landsbygden men förekommer även i städerna

lona, och jag blev som alltid stående betagen och stirrade på den vackra flygkroppen mot den blå himlen. Och jag tänkte vidare:

Det är klart att teorin om de relativa skönhetsbegreppen är farlig när man är alltför trosviss. Då kan man lätt komma därefter att man börjar inbilla sig att en sak är vacker, i det ögonblick den stämmer med vad man i övrigt har bildat sig för uppfattning om saker och ting. I »Acceptera» lärde vi oss att ett flygplan var vackert för att det var så konsekvent, så absolut i sin utformning. Och sannerligen, det är vackert, det får omedelbart mitt hjärta att slå fortare. Men att hus följaktligen skulle bli vackra när de utformats på grundval av samma slags tankar som har skapat flygplanet, det är blott och bart ett påstående, som vi länge brukade lura varandra med. Vi har så alltför ofta simulerat skönhetsupplevelser inför byggnadsverk som inte rört några strängar i vårt inre, med undantag för de som har med kollegial fåfänga och facklig jargong att göra. Det är givetvis klart att vi, i vårt skapande arbete, bör och måste ta alla den moderna vetenskapens medel och resultat i vår tjänst. Men då bör vi inte glömma det viktigaste: det som har med förutsättningarna för mänsklig trivsel att göra. Vi måste försöka skapa något som är karakteristiskt för vår egen tid, men det karakteristiska får inte bestå i ett understrykande av tidens farligaste tendenser, dess oro och effektivitetsjakt. —

Jag hade kommit till Mas Core, det stora huset av obestämd ålder som ligger så fint uppe på sina terrasser på åsens sluttning. Och jag måste spekulera över i vilken utsträckning vi får lita på våra omedelbara reaktioner för vad som syns oss vackert, och rätta oss efter dem.

En arkitektstuderande bör inte göra det. Han bör alltid försöka analysera dessa förnimmelser, finna de motiv som ligger bakom, för att se om det är värt att bygga på. Men vi mera till åren komna gör klokt i att lägga märke till vad vi omedelbart känner oss tilltalade av, som ett korrektiv på de trosvisst programbetonade föreställningarna. För min egen del rörs jag starkt av t. ex. Palazzo Strozzi, men jag är på det klara med att här är det mest historiska känslor som kommer in i bilden. Och något sådant som Palazzo Pitti lämnar mig helt oberörd, likaså Peterskyrkan. Om jag på det sättet försöker ringa in reaktionerna, får jag som facit för egen del erkänna att jag blir starkast berörd av byggnadsverk som tydligt, men förenklat och klart återspeglar ett överskådligt funktionskomplex, samtidigt som det hela hålls samman av ett enkelt men tydligt formschema. Om jag därtill har en känsla av att denna form har sprungit fram ur förståelse för de omgivande landskapsformerna, så att bebyggelsen som helhet blir en integrerande del av naturen, då känner jag mig riktigt väl till mods. Och denna form för arkitektur finner vi någon gång i medveten utformning, men oftast som något obestämt hos äldre tiders anonyma byggnadsskick i de allra flesta länder. Sådana hus har nog gjorts för att tillfredsställa sina innehavares krav, men formen har gjorts så sträng att vi får en känsla av att innevanarna också måste anstränga sig litet för att tillfredsställa de krav som huset ställer på dem.

Från Gammal-Kastilien. Egen-
 artat samspel mellan natur och
 arkitektur. (Skiss från tågfenstret)

Nedan: Mas Core vid Tossa del
 Mar. Typisk katalansk bondgård
 av obestämd ålder. Byggnaderna
 är av samma plantyp vare sig
 kort- eller långsidan utgör gavel

Jag utgår från att sådana föreställningar är ka-
 rakteristiska för en tidsålder som har skaffat sig så
 mycken frihet på alla håll, att den blivit som ett bort-
 skämt barn som inte längre vet vad det egentligen
 har lust till, och i verkligheten längtar efter större
 stränghet.

Men behöver inte nödvändigtvis resa till Spanien
 för att finna sådana hus som här talas om. Men där
 finns det ännu så många, tack vare landets långsam-
 ma utveckling under de senaste århundradena, och de
 är så övertygande i sin utformning. Se bara på skill-
 naden mellan dessa catalanska hus, självrådiga och
 slutna, och Andalusiens låga, öppna anläggningar där

gårdens olika byggnader samlar sig lojt runt pation.
 Anläggningar som sprungit fram ur en plattare ter-
 räng med en varmare sol, och som har helt andra an-
 passningsmöjligheter, så att de lätt kan flyta samman
 och bilda byar, som bruket är i dessa trakter.

Varm och dammig som jag blivit, måste jag an-
 stränga mig för att försöka se om det fanns någon
 möjlighet att liknande egenskaper kunde komma att
 prägla vår egen arkitektur. Jag tänkte då att man
 först och främst bör söka inpränta i alla arkitektur-
 studerande en ödmjuk hållning till sitt fack — få dem
 att förstå att vår speciella konst först och främst be-
 står i en *gemensam* ansträngning för att tolka den

miljö vi lever i, att anonymiteten ständigt är vårt ideal, med undantag för rent speciella uppgifter. Därför skall vi också akta oss för de pedagogiska metoder som söker ge spelrum för den enskilde studentens allra innersta och mest personliga egenskaper. Naturligtvis är det så, att vår omgivning pressat oss fast i bestämda föreställningskretsar, men till en viss grad bör det också vara så, om vi skall kunna tjäna den gemenskap som är baserad på dessa föreställningar.

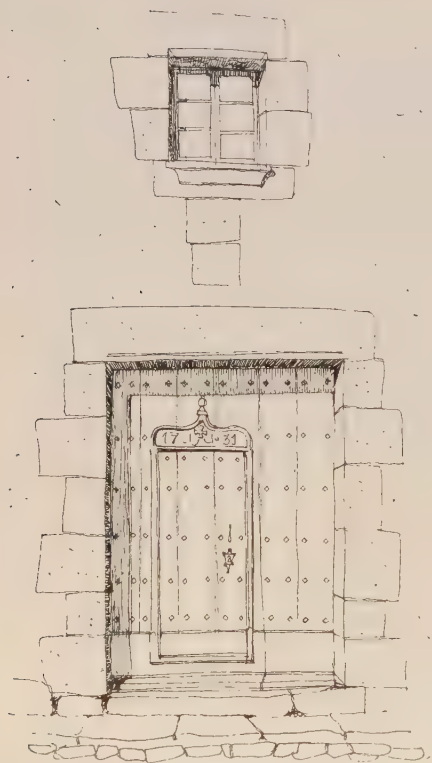
Vi kan också stimulera de tendenser som redan håller på att göra sig gällande inom det funktionalistiska programmet: i stället för att driva varje funktion till det yttersta, hellre försöka med en sammanmältning av hela behovskomplexet, så att lösningen kan framstå som en syntes, ett allmänt klarläggande. Därvid förlösas också våra formskapande tendenser.

Angående enhetsprägel, vars betydelse man kan förvissa sig om vid en vandring i vilket som helst av de heterogena villakvarter som omger de flesta europeiska städer, så är ju situationen svårare. Det är möjligt att det en gång i framtiden kan komma fram en arkitektkår som mera tänker på helheten än på personliga bravader, men det är föga troligt. Då får vi hellre ta vår tillflykt till den organisation och planmässighet som hör till vår tids positiva kulturbidrag, och binda varandra på lämpligt sätt med den. Comprenez?

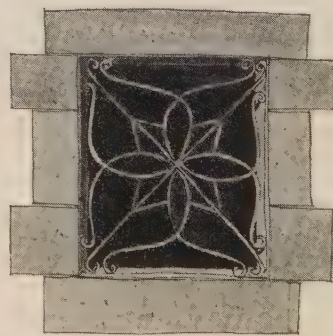
Allt detta hade jag tänkt på, och jag hade också insett att man har lätt för att förenkla saker när man på det här sättet går och driver på en landsväg i främmande land — då jag till slut såg Llagosteras kyrktorn höja sig över låglandet. Det böljande, öppna landskapet med husens breda gavlar, som upprepades som motivet i ett mönster, mellan gulgröna vinstockar, rosa mandelträd i blom och enstaka, svarta cypresser. Långt borta i diset stod Pyrenéerna som en vit vägg som nådde ända ned till slätten.

Odd Brochmann

Teckningar av författaren

Port i Tossa del Mar

Fönstergaller. Landsbygdens byggnadsskick präglas av stor enkelhet men vissa detaljer ges en rikare dekorativ utformning

Från Gammal-Kastiliens torra
och sterila högslätt. (Skiss från
tågfönstret)

Bondgård nära Tossa del Mar

Olot. I dalgångarna mellan Pyre-
néerna och slätten har byggnaderna samma planformer som
trakten för övrigt men väggpar-
tierna är mer upplösta och luftiga

BILDER FRÅN TUNISIEN

Bygata, Sidi-bou-Saïd

DK 72.032(61)

Från det högt belägna Sidi-bou-Saïds branta, slingrande bygator ser man ut över slätten, där några få sandstensfundament markera platsen för det forna Carthago, och några får beta det dammigt gröna gräset. Där nere på sluttningen mot den sena morgonsolen och den lugna havsviken låg tröskeln mellan orient och occident, karavanvägarnas mål, en gång Medelhavsländernas kulturcentrum. I fonden på andra sidan viken sluta Cap-Bon-halvöns höga berg, rum av vördnadsbjudande dimensioner

Bevarade byggnadsmonument, företrädesvis i det inre av landet, berättar vältaligt om Tuniens skiftesrika, utpräglat lägesbetingade historia, om det livliga kulturutbytet med länderna kring Medelhavet. I den förvirrande komplexa blandningen av formelement kan någon gång anas en form, ett uttryck för en rytm, som med sin lugna orientaliska puls överlevt allt främmande inflytande; en spillra av det puniska arvet

Detalj av brunn på ovanstående bild

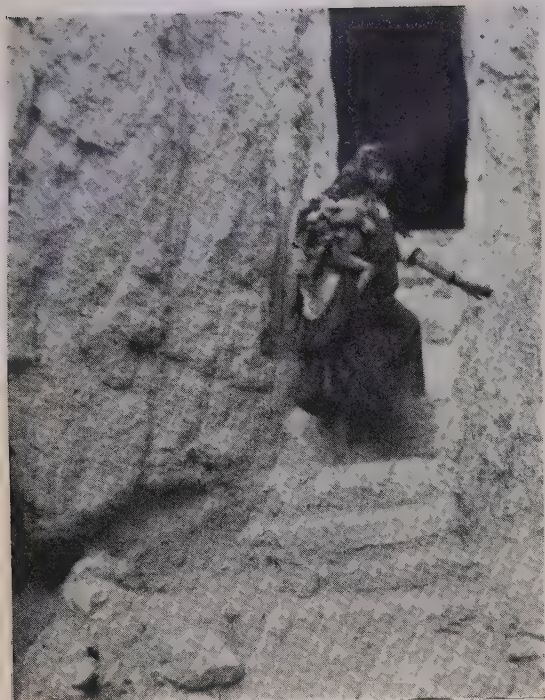
Bostadskvarter, Tunis

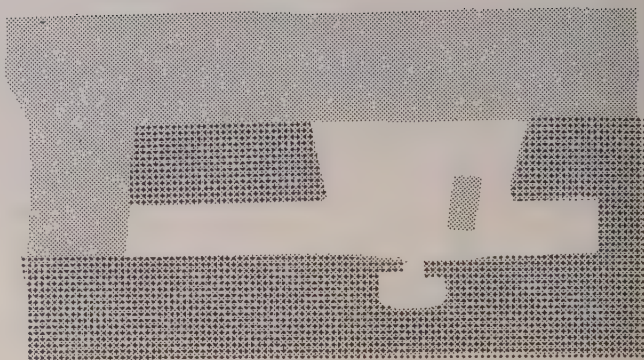
Från de bördiga norra landsdelarna sträcka sig olivodlingar ända ned till de delar av landet, där daggen är det enda vatten, som kommer växterna till godo. Raderna av knotiga, månghundraåriga olivträd bilda sett från luften ett mönster, vars organisation av punkter, linjer, ytor och färger för tanken till Paul Klees måleri. Ut mot stäpperna, där nomadernas levebröd espartogräset tar vid, förtonar mönstret i även från stor höjd fullt synliga regelbundna upphöjningar i sanden — rester av antika odlingar. Som kristalliniska utfällningar te sig arabernas samhällsagglomerationer, vilkas annars slutna byggnader öppna sig helt mot luften

Husgrupp sedd från Sidi Okbas moské, Kairouan

Berberbostad, Matmata

Sektion

Plan. Ungefärlig skala 1: 400

Fenech (canis zerda)

Den slutna bostaden har hos berberna i Ksour-bergen fått sin sär-
egnaste och mest utpräglade variant. Dess helt i berget inhuggna
utrymmen gruppera sig kring ett cirkulärt impluvium. En trång gång
förbinder detta med bygatan, som vid ingången löper i en sänka i
berget. Utrymmen för boskap ligga på den slutna gårdens nivå,
medan några trappsteg föra upp till magasin och sovrum

Ghorfas, Médénine

I Médénine rastar nomaden på sina färder mellan oaserna. Här förvarar han i en s. k. ghorfa sitt spannmål och de tillhörigheter, som ej medföras under färderna. Upp till fem stycken sitta dessa hus uppflugna på varandras axlar, täckta av en sprucken lerglasyr. De uppföras av kalktuff och gips, material som finnas lätt tillgängliga i ortens omedelbara närhet. Magasinen äro omkring 7 m djupa och gavlarnas bredd ca 2 m. De övre planen äro tillgängliga endast från det utragade trappsystemet på gavlarna, vilka sluta sig till gårdsbildningar, s. k. Ksars, i vars mitt en brunn är grävd. Ett trettiofåtal sådana gårdar finnas i Médénine, omfattande upp till trehundra magasin

Krukmarknad. Kairouan

Kustlandskap, Djerba

De sentida avläggare till antikens amforor, som i väldiga staplar torna upp sig på Tuniens krukmarknader, komma till största delen från ön Djerba, där drejarnas och vävarnas verkstäder sätta sin prägel på landskapet, som en gång levererade dekor till Lothofager-nas ö i Odysseen

Wolfgang Hübner

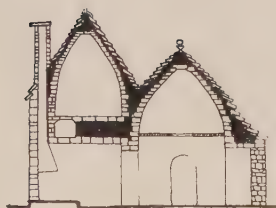
Foto: Författaren

Drejarverkstad, Djerba

BILDER FRÅN ALBEROBELLO

Alberobello är en liten italiensk stad, 6 mil söder om Bari i landskapet Apulien. Den anlades på 1400-talet och är till största delen bebyggd med envåningshus med runda toppiga tak s. k. trulli. Samma slags bebyggelse förekommer även i några små byar i närheten

Foto: Lennart Olson

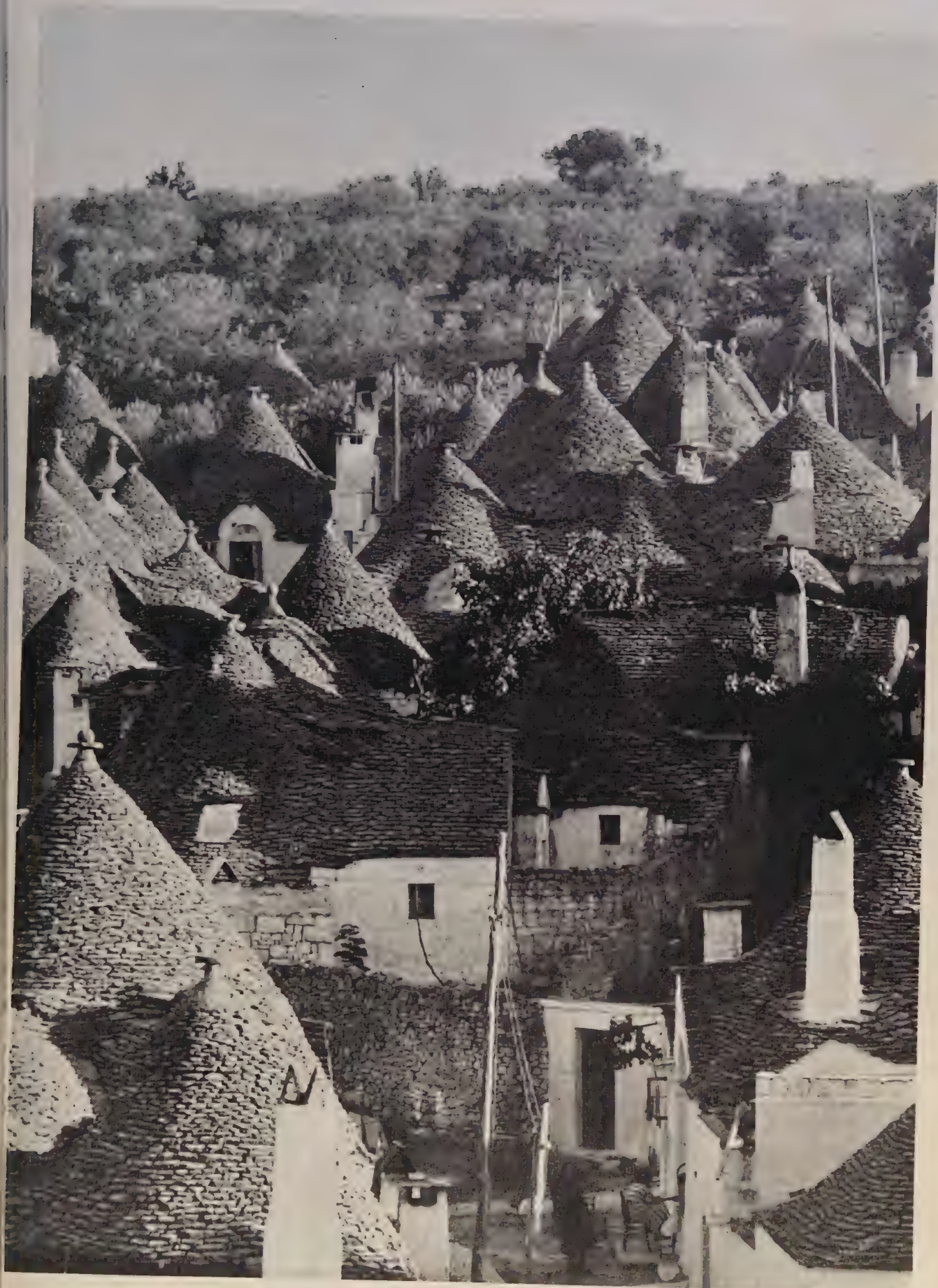
DK 72.033

Nästan all primitiv arkitektur har erhållit sina former från träkonstruktionen. Vi ha ju dock för de uråldriga kulturepokerna blott ytterst sällan någon sådan träkonstruktion i behåll. Men sten- eller soltegelarkitekturen vittnar samstämmigt därom att formvärlden en gång utbildats huvudsakligen för och i träbyggnader. Någon sällsynt gång möta vi emellertid arkitektoniska företeelser, vilka lika otvetydigt höra hemma helt och hållet i vad man kunde kalla stentänkandets värld. Främst gäller detta rundhusen. Vare sig man möter rundhuset ibland Dordognes öppna beteskul-lar eller i Estremaduras bergsområden, hos kurderna el-

ler i form av gravbyggnader i Mesopotamien, på Malta, i Italien eller Grekland (t. ex. Atrevs skattkammare i Mykene) så vittnar formvärlden om ett alldeles genuint stenbyggnads-tänkande. Samma intryck får man också i de äldsta gammaliriska klostren med deras bikupe-liknande eremit-celler. Överallt har man åstadkommit rumsavtäckningen genom överkragning, aldrig genom valvslagning. Ring för ring är stenen utlagd, vanligen utan annat bindeämne än jord eller lera. Till en början läggs ringarna lodrätt över varandra. Men från en viss nivå börjar man minska ringarnas diameter. Kragningen börjar.

Vilken skillnad gentemot det stabila trähusets konstruktiva metodik: man lägger ut fyra syllar av massiva rakvuxna virken; man reser stolpar eller timrar vidare på knutningens sätt.

Träet ger sin art av disciplin åt byggnadstänkandet och nästan all den stora utvecklingen baserar sig på denna disciplin. Men snart nog kommer virkesbristen in som dominerande faktor. Man ersätter trämaterialiet med sten eller tegel. Vilket på det bestämdaste påverkar byggandet och den arkitektoniska for-

men. Dock i regel utan att kunna helt utplåna ursprunget.

Men rundhuset står såsom manifestationen av stenbyggandets så helt annorlunda beskaffade disciplin.

Näppeligen kan man få uppleva styrkan i denna disciplin så intensivt som nere i det trädlösa Apulien, schacktavel-landet med sin rutmatta av åkrar utbredd över majestätiskt långvägiga kullar. Där ligga, framför allt i nejden kring kejsar Fredrik II:s ryktbara Castel del Monte, hela byar med toppiga rundhustak — trots att husen merendels ha fyrsidig plan.

Erik Lundberg

FISKARBYAR I CORNWALL

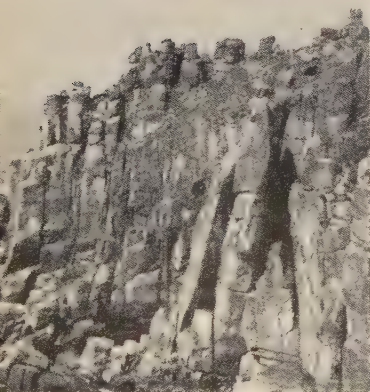
Både landskapet och bebyggelsen i Cornwall avviker starkt från det övriga Englands. Av Englands idylliska lummighet finns här ingenting. Cornwalls inland är ödsligt, trädfattigt, granitgrått och kustlinjen som trasats sönder av Atlantens vågor är klippig och ogästvänlig. Men denna trasiga kust bildar också en mängd naturliga hamnar där bebyggelsen koncentreras, pittoreska fiskebyar med egendomligt klingande

Vinjetten: Fiskarbostäder i Porthleven. Husen har byggts längst ute på den 30 m höga brant som stupar ned mot havsstranden

Nedan t.v: Land's End — Englands yttersta utpost mot väster
Nedan t.h: Det trädfattiga och glesbebyggda inlandet

DK 627.219.1(42 Cornwall)

keltiska namn som Polperro, Marazion, Zennor, Penzance och många andra. Fisket vid denna atlantiska kust har en gång varit betydande, och de äldsta byggnaderna i hamnarna, belägna nere vid vattnet på höga stensocklar för tidvattnets skull, är byggda helt med tanke på fiskens tillvaratagande. Byggnadsmaterialet är alltid granit och husens färgskala är grått, vitt och svart. Cornwalls granit är silvergrå, men husen vitkalkas ofta och ibland användes den svarta tjäran för vissa delar på byggnaden. Just denna traditionella användning av vitt och svart både på byggnaderna och hamnens kajer, barriärer, pollare

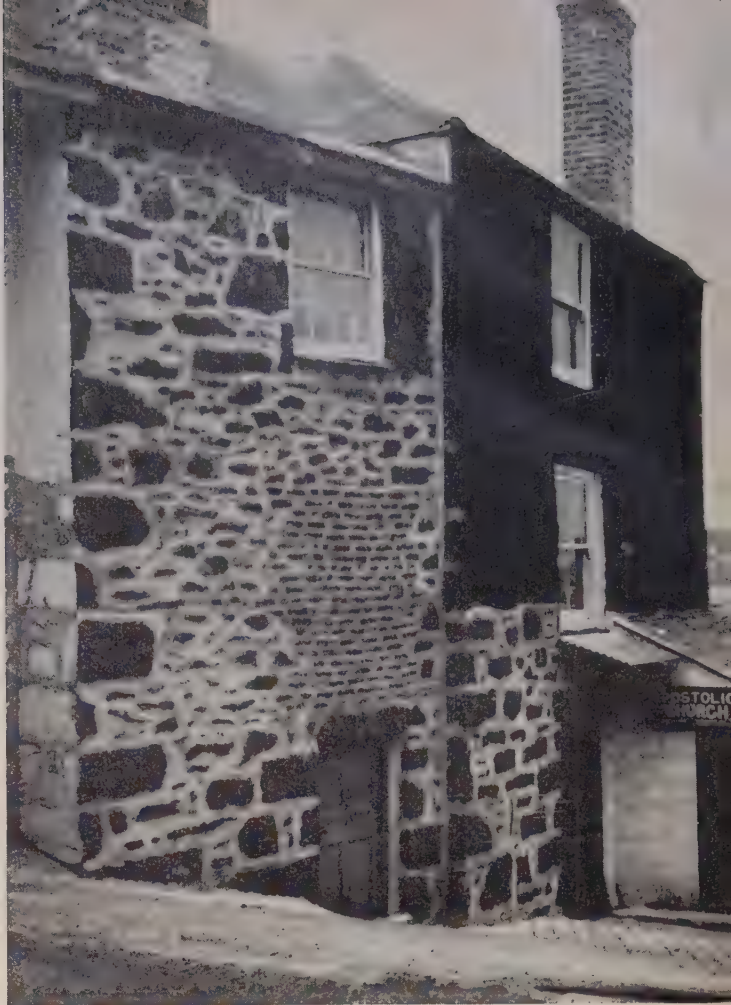

Ovan: Hamnen i Polperro. Under 17- och 1800-talet var denna plats ett beryktat centrum för smuglingen vid atlantkusten. Smuglingen var då en populärare näringsgren än fisket

T.h: Från Newlyn. Bostadshus med en liten kyrklig samlingssal

Nedan: De äldsta bostäderna i Porthleven är ett slags enkelsidigt orienterade radhus. Fasaderna mot bakgatan saknar fönster

Ovan: Bygata i
Newlyn

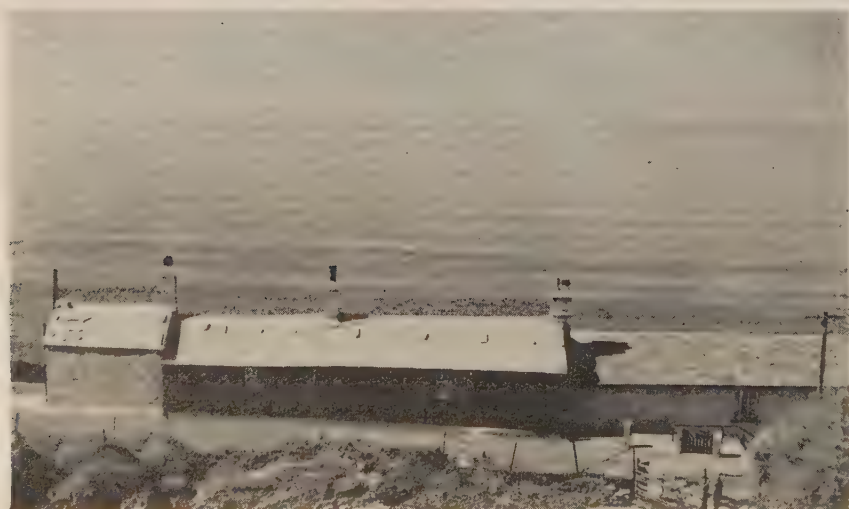

T.v: Ett litet hus mel-
lan klipporna nere
vid stranden i när-
heten av Penzance

osv, en användning med ett visst medvetet artisteri, bidrar till att ge dessa små fiskehamnar deras särprägel, deras egenartade »seascape».

Den silvergrå graniten i Cornwall är inte enbart en lokal byggnadssten utan den brytes i stor skala och användes på många olika håll i England. Flera av de välkända broarna över Themsen, t. ex. Westminster Bridge, Tower Bridge och den äldre Waterloo Bridge, är således utförda av Cornwalls granit.

Ännu före det andra världskriget betraktades Cornwall som en avlägsen landsända dit man kunde resa i förvissning om att finna ostördheten. Men efter krigtidens semesterlagar har medfört att Cornwall blivit målet för tusentals turister. När Virginia Woolf under en vistelse i Cornwall skrev sin berömda ro-

Från Porthleven

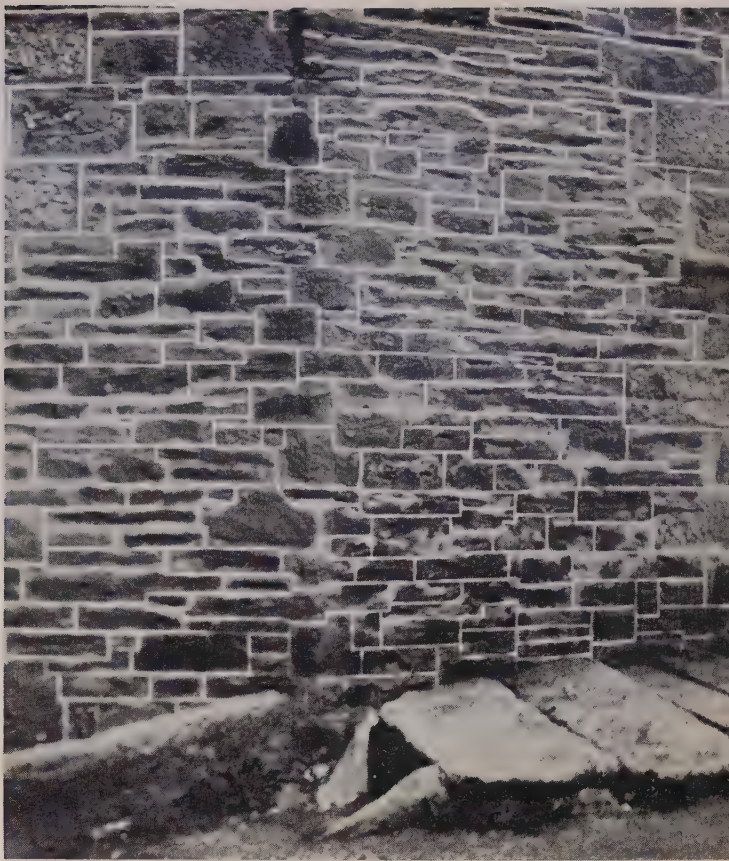

Ovan: Gatubild från Helston. Foto: W Fuggle

man »To the Lighthouse» var S:t Ives ännu ett fiskeläge, nu är platsen ett turistcentrum och fyren ett kuriosum. Väderleksstatistiken, som säger att denna landtunga som sträcker sig långt ut i Atlanten, får regn under hälften av årets dagar, avskräcker inte engelsmännen — kanske är det tvärtom. Den ålderdomliga bebyggelsen intresserar väl också på ett naturligt sätt engelsmännen, som i arkitekturens romantiska och pittoreska sidor och eventuella litterära anknytningar alltså ser de främsta värdena och som i byggnadens hygieniska standard och komfort ser betydelsefulla väsentliga ting.

Erik Thelaus

Foto: Författaren där ej annat angivits

Ovan: När byggnaderna inte är vitkalkade brukar fogarna i granitmuren av dekorativa skäl markeras med vita linjer

Nedan: Grinden till förgården och entrén till ett bostadshus med den karakteristiska användningen av vitt och svart

Nedan t.v: Stenbarriärer vid kajen i Penzance

PRIMITIV ARKITEKTUR I JUGOSLAVIEN

Det är inte svårt att förstå rikedomerna på folklöre i Jugoslavien när man vet något om de historiska och geografiska förutsättningarna. Arkitekturen är ju

DK 72(497.1)

vanligen det som först försvinner, men den är här ännu ganska väl bevarad. Jugoslavien har egentligen ännu inte erövrats av den tekniska utvecklingen — vilken ju i regel blir dödsfiende till de historiska lämningarna — men vi måste erkänna att den nya tiden och tekniken snart hunnit fatt oss och av allt att döma kommer att medföra snabb förstörelse, snabbare än i de västeuropeiska länderna under det sista århundradet.

Landet består i geografisk mening av 3 huvudområden. Först Medelhavsområdet med det parallellt löpande bergiga Karstområdet. Det gränsar i norr till alpmrådet med dess typiska kultur, medan det i sin mellersta och södra del består av nakna brant stupande höga berg. Slutligen har vi det tredje området, låglandet längs floderna Sava och Donau, en del av den stora pannoniska slätten.

De skiftande geografiska förutsättningarna — för att inte nämna faktorer sammanhängande med civilisationen — har haft sitt inflytande på levnadssättet, olika byggnadsmaterial betingade av klimatet etc. Den folkliga arkitekturen i Jugoslavien har därför använt alla tänkbara naturliga material: i medelhavsområdet sten och bränd lera, i bergstrakterna timmer och spån,

Ovan och t. v: »Kozolec» en anordning för hötorkning i Slovenien (norra Jugoslavien) där man måste skydda åkerprodukterna för starka höstregn

»Dessa herdehyddor av trä i alptrakterna har byggts med tanke på den djupa snön

»Kozolec« visar synnerligen stora skiftningar i utformningen. Här en s.k. »dubbel-kozolec« från ett skogsområde i Slovenien med stor åker och ängsareal

»stallgård« i alperna

Detta moderna enfamiljshus i Bosnien (mellersta Jugoslavien) har tagit upp karakteristiska drag från den gamla bosniska hustypen. Arkitekt A Čičinšajn

Denna lantgård utgör ett försök att tillämpa den traditionella alparkitekturen på en nutida byggnadsuppgift. Arkitekt E Ravnikar

Bostadshus i Karst

men också sten på ett helt annat sätt, på slättlandet trä, lera och halm.

Staten Jugoslavien skapades 1918 som en frivillig union mellan huvuddelen av de jugoslaviska folken, och den växte sig stark under perioden mellan världskriget och i den gemensamma kampen mot ockupationsmakterna under andra världskriget. De jugoslaviska folken, som talar likartade språk, har i århundraden varit skilda åt under österrikiskt, italienskt, ungerskt och turkiskt herravälde. Under århundraden har de tagit intryck från dessa länder, och detta har resulterat i skiftande kulturell orientering, först hos de bildade klasserna, och sedan hos massan av folket. De främmande maktägarna var till största delen feodala herrar, och de behandlade våra folk som livegna. Detta förhållande har emellertid gjort, att många etnografiska rester bevarats otroligt väl till sen tid, inte blott enstaka minnesmärken, seder och bruk, utan också hela byar av speciell ålderdomlighet.

Utom dessa historiska återstoder finns i de tre områdena också minnesmärken från äldsta tid: i medelhavsområdet inte bara från venetianskt och romerskt herravälde utan också arkaiska lämningar av grekiskt och till och med illyriskt ursprung; i bergsområdena inte blott de kända alpiska utan också förhistoriska former i dräkter och byggnader. I Slovenien finns den intressanta uråldriga »kozolec», en timmerkonsstruktion för hötorkning. På slättlandet ligger byggnader av solitt timmer men också hus som byggts på det gamla sättet av lera målad i starka färger och med halmtäckta tak.

Man bör komma ihåg att hela Balkan sedan urminnes tider varit mötesplats för en mängd olika folk och folkspillror. I Jugoslavien har de levat sida vid sida, och genom landet drogs en gång gränslinjen mellan Greklands väst och Roms öst. Dessa förhållanden återspeglas givetvis i levnadssätt, arkitektur och kultur.

43. Macedoniskt landskap (södra Jugoslavien)

43. h. och nedan: Typiska bostadshus i Macedonien

Låt oss till slut säga, att den unga jugoslaviska arkitekturen söker tillämpa och begagna dessa element av modern byggnadsverksamhet. Särskilt i Bosnien har många arkitekter gått till verket med stor entusiasm och försökt överföra det gamla bosniska husets karaktäristika på mindre bostadshus, mestadels arbetarbostäder. Samma sak gäller i Slovenien, där den tidigare »Heimatstilen» efterträts av en renare strävan mot enkelhet i den moderna tidens bästa mening, en stilens stramhet som passar in i det osedvanligt sköna landskapet.

De bilder som visas här kommer framför allt från landets sydligaste och nordligaste områden. Båda dessa områden är speciellt intressanta: i södern bostadsarkitekturen som är en direkt avläggare av det grekiska huset i Macedonien, och uppe i norr Slovenien med sin originella alpina timmerarkitektur. Ingendera är välkänd.

Edvard Ravnikar

BYAR OCH TEMPEL PÅ BALI

DK 72(923.1)

Sagoskimret kring Bali förbleknar inte när man lär känna denna säregna lilla indonesiska ö som ligger strax sydost om Java. Och man kan inte undgå att förtrollas av dess vänliga och vackra invånare som lever i sin egen värld av harmoni och skönhet.

Livet på Bali är enkelt och självklart. Praktiskt taget alla människor är jordbrukare och redskap och nyttoföremål är desamma som använts i århundraden. Klimatet är det bästa tänkbara med 25—30 grader på dagen och något svalare på natten. Ett sinnrikt bevattningssystem i kombination med vulkanlandskapets bördiga jord ger tre skördar om året av världens bästa ris. Ön är självförsörjande, kokospalmen ger olja och fett, sockerpalmen ger vin, kaffe och kryddor odlas överallt liksom bananplantor och alla andra tropiska frukter, och från havet hämtar man salt. Och varje hushåll har kor, grisar, ankor och höns. Den

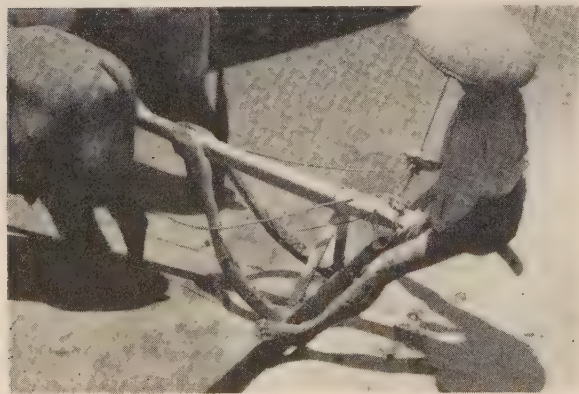
givmilda naturen ger baliesen allt detta i utbyte mot en ringa arbetsinsats.

Det är väl detta förhållande som möjliggjort Balis förfinade kulturella och konstnärliga nivå. Den långa fritiden fylls ut av dans, musik och teater i en mängd olika former. Varje by har sina danstrupper, orkestrar och skådespelare. Men det är hela tiden amatörer som uppträder och deras enda ersättning är beundran och berömmelse. Samma är förhållandet med måleri, skulptur och konsthantverk, även om på sistone en del målare under inflytande av ett par inflyttade västerländska konstnärer har lämnat åkern för att helt ägna sig åt sitt måleri.

Det är dansen som är det utan jämförelse förnämligaste konstnärliga uttrycksmedlet på Bali. Den är djupt knuten till religionen, och för baliesen är dansen livets ursprung, gudomligheten skapade världen genom att ge den en rytm uttryckt i dans. Man har svårt att föreställa sig att det någonstans skulle kunna finnas en danskonst som nått så högt som på Bali.

Arkitekturen står inte lika högt som de andra konsterna på Bali. Men då den skiljer sig så markant från byggnadskonsten i sydostasien i övrigt och den dessutom, liksom den balinesiska kulturen överhuvudtaget, tycks vara dömd att gå under inom en nära framtid, kan det kanske ändå vara av ett visst intresse att ge några glimtar av den.

Att Balis kultur är så skild från de ostindiska öarna i övrigt beror väl främst på geografiska förhållan-

Vinjetten: Balilandskap med terrasserade risfält. Foto: Författaren
T. v: Redskap och nyttoföremål är desamma som använts i århundraden. Foto: Författaren

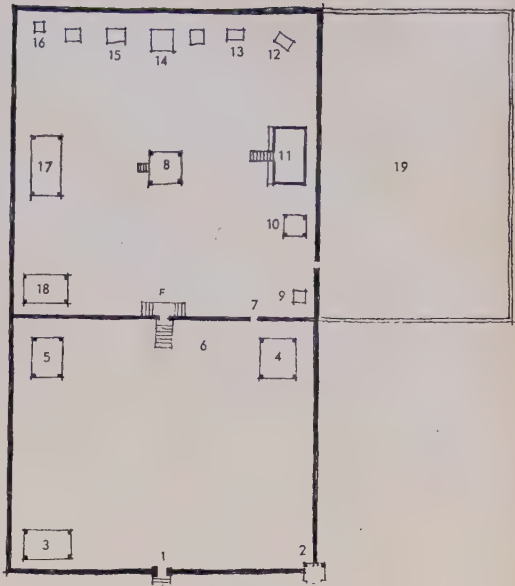
den. Ön är omgiven av ytterst farliga korallrev och kraftiga tidvattenströmmar. Fastän holländarna härskade över denna övärld i över 300 år var det inte förrän in på detta århundrade de tog itu med Bali. Och då blev de tvungna att bygga konstgjorda hamnar för att kunna landsätta sina trupper. De möttes av den balinesiska kungen i spetsen för sina undersåtar, utrustade med spjut och svärd och klädda i sina vackraste högtidsdräkter. Balineserna vägrade att ge sig inför den modernt utrustade armén och resultatet blev en fruktansvärd massaker, som i likhet med de flesta av kolonialmakternas ohyggliga våldsdåd mer eller mindre hemlighölls i hemlandet.

Inkräktarna kunde emellertid inte annat än kapitulera inför allt det fina och vackra de fann på den lilla ön. De gick t. o. m. så långt att de förbjöd missionärer och andra intoleransens apostlar att komma dit. Och så har Bali ända till idag fått förbli en oas, och kanske den enda, i vår alltmer förtorkade värld. Att det sedan bakom holländarnas beslut kanske låg en baktanke att göra ön till ett turistmål spelar ingen roll, eftersom Bali genom sitt läge aldrig fått några förutsättningar att dra till sig turister i nämnvärd omfattning. Att ön överhuvud taget blivit så omstälad som den är, får tillskrivas ett relativt litet antal forskare och professionella reseskildrare.

Ingenting på Bali är gjort för att vara länge. Den sten man använder för byggnader och skulpturer är en mjuk vulkanisk bergart som vittrar bort efter några år. Insekter och myror äter sönder träverket och fuktigheten kommer papper och textilier att ruttna sönder. Och man reparerar sällan, det som inte längre fungerar får förfalla och man gör något nytt i stället. Överallt stöter man på övergivna byggnader och skulpturverk övervuxna med fuktig grön mossa och med en svag doft av förmultning.

T. h.: Plan av ett balinesiskt tempel. Ung. skala 1:1000. 1. kluven portal 2. torn 3. kökspaviljong 4. Paviljong för orkester 5. paviljong för gäster 6. ceremoniplats 7. sidoport 8. offerpaviljong 9, 10. hus för gudarnas sekreterare 11. låsbart hus för templets dyrbarheter 12. solgudens trönsol 13. altare 14. meru 15. altare 16. nisch åt gudarnas tolk 17, 18. offerpaviljonger 19. ibland förekommande tredje gård

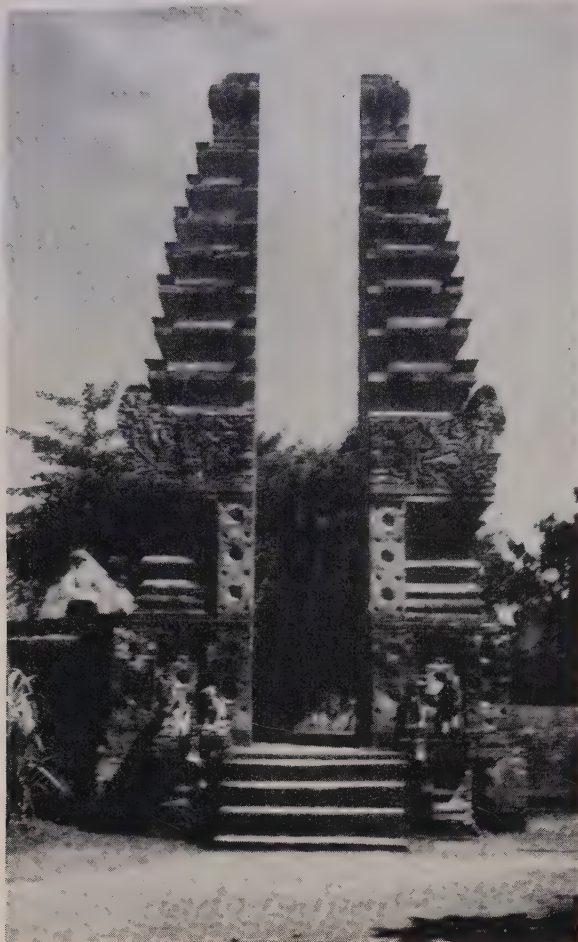
Nedan: Interiör från en tempelgård. Foto: Ministry of Education and Culture of the Republic of Indonesia

De flesta templen på Bali idag är också byggda under eller efter kriget. Arkitekturen är, liksom konsten i övrigt, anonym och är ett uttryck för en kollektiv tanke liksom hela livsstilen är. Det finns inte några speciella arkitekter, det är skulptörer eller rätare sagt stenhuggare, som planerar och leder arbetet med att uppföra tempel eller andra betydelsefulla byggnader. Endast sällan göres ritningar till ett tempel, utan stenhuggaren har utformningen och proportionerna »i magen» som baliesen säger.

Byggnadens stenblock sammanfogas utan bruk, men stenarna gnidas mot varandra med tillsats av vatten tills de fått perfekt anliggning. Byggnaden växer upp mycket långsamt och den skulpturala utsmyckningen göres först när templet är färdigt, ibland åtskilliga år efter det blivit färdigt.

Entréport till tempel. Foto: Författaren

I motsats till de dunkla, hemlighetsfulla templen i andra orientaliska länder är Balis tempel öppna, glada anläggningar. Det finns inga sotsvärtade rum fyllda av rökelse för mystiska riter framför en gudabild. I själva verket finns det inga gudabilder som dyrkas. Religionen är en egenartad hinduism som skiljer sig avsevärt från den indiska och saknar dennas extrema yttringar t. ex. beträffande kastväsende och heligförklarade djur. Och medan man i Indien dyrkar solguden Surya i form av en staty som visar en man sittande i en vagn dragen av sju hästar, finns i de balinesiska templen en stenbänk för Surya på vilken guden slår sig ner i osynlig form när han åkallas.

Bygata. Foto: Författaren

Ett balinesiskt tempel består av ett antal sammanbyggda, rektangulära gårdar, vanligen 2—3, sinsemellan förbundna medelst rikt utsirade portaler. Entréportalen är vanligen kluven, dvs. den består av två delar som inte är sammanbyggda upptill. På gårdarna finns sedan ett antal paviljonger och offeraltare och vanligen en eller flera *meru*, ordnade efter ett visst mönster enligt vidstående uppmätningsskiss av ett typiskt tempel. *Meru* är en för Bali karaktäristisk tornbyggnad som utgör en symbol för universum. Basen, som är kvadratisk med ofta inte mer än 1 m sida representerar underjorden, mellandelen som är byggd av trä eller sten representerar jorden och de upprepade taken symboliserar himlarna. Taken, alltid udda till antalet och högst elva, är täckta med de dyrbara, men mycket hållbara svarta fibrerna från sockerpalmen.

Templen står oftast helt tomma och det är i allmänhet endast vid de religiösa festerna som balinesen går in i sitt tempel. Ett undantag utgör dock hustemplen, som bildar en avskild del av familjebostaden och där de dagliga offren göras.

I en by finns 3 olika slags gemensamma tempel: ursprungstempel, de dödas tempel och tempel för rituella bysammankomster. Gemensamt för flera byar i vart och ett av de ursprungliga sex prinsdömena finns vidare större och mer hållbart byggda tempel av tre slag: bergstempel, huvudstadstempel och sjötempel. Dessutom har de flesta byar tempel eller små kapell för havsgudar och bergsgudar och på risfälten finns här och där små övertäckta altare för offer åt risguden.

Den balinesiska bostaden har endast mycket sällan den rika utsmyckning som templen uppvisar. Deras formspråk är rent funktionellt med en självklart lugn och vänlig atmosfär. Tidigare var all jorden på Bali gudarnas egendom, som fritt fick brukas av den som så ville, men numera har man till stor del övergått till enskild äganderätt. Äganderätten är dock begränsad i så måtto att ingen får sälja sin jord utan bystämmans medgivande. Men sociala och ekonomiska olikheter påverkar mycket litet husens utformning, planformen är lika för alla hus bara material och detaljer kan växla. Endast den lokala »prinsens» hus, *puri*, skiljer sig från de övriga bostäderna i byn genom sin storlek och rikare utsmyckning.

Balinesisk familj. Foto: Gotthard Schuh

Bearbetning av den mjuka vulkaniska stenen som används för tempelbyggnader

Ett hushåll består av en familj eller ett antal nära besläktade familjer som lever i en sluten enhet med gemensamt kök och hustempel. Den rektangulära tomten är omgiven av en ca 2 m hög mur av jord eller sällan, soltorkat tegel, som skyddas mot regn av ett tak av ett speciellt slags gräs. Ingången kan vara en imponerande uppbyggnad av tegel och utsirad sten. Muren oftast består den av två enkla jordpelare som bär upp ett tjockt grästak. Själva muröppningen är högst 2 m från öppningen står en skärm, vanligen av bambu eller rotting, som avskärmar interiören från gatan och som hindrar onda andar att komma in. Det är ett gammalt arrangement som man finner bl. a. hos kineserna, och som baserar sig på ett välkänt faktum att onda andar endast med största svårighet kan röra sig runt ett hörn.

Bostaden utgöres av ett antal mer eller mindre öppna paviljonger innanför den rektangulära muren och alla byggnader enligt samma princip som templet. Den viktigaste delen utgöres av hustemplet som

Skulptural utsmyckning i ett nyligen uppfört tempel: japansk soldat som beskuter ett allierat flygplan under senaste kriget. Foto: Ministry of Education and Culture of the Republic of Indonesia

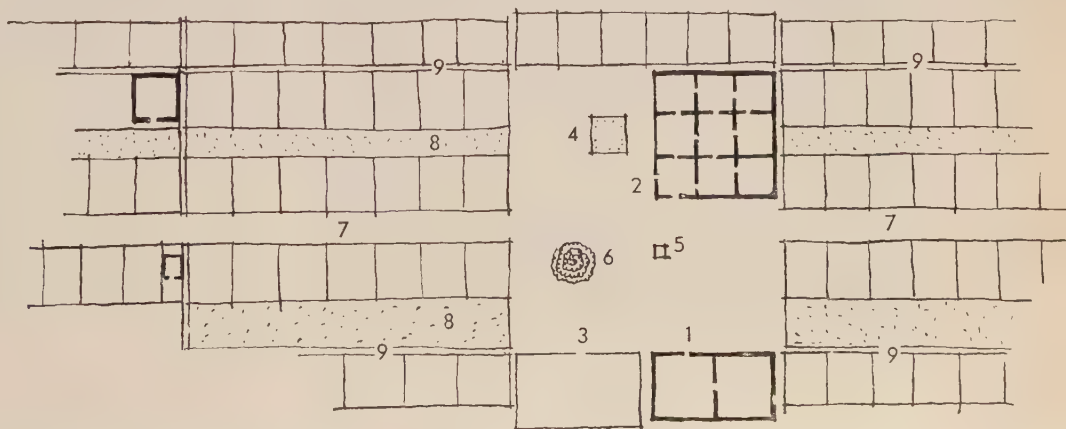
är en muromgärdad plats vilken innehåller några små »gudshus» (nästan som våra hundkojor, men på ca 2 m höga pålar) och en paviljong för offergåvor.

Bostadens olika paviljonger är utplacerade omkring en liten öppen gårdsplan av hårdstampad jord med några blommor och kanske ett dekorativt träd. Marken mellan paviljongerna och den omslutande muren är planterad med kokospalmer, mango-, banan-, papayasträd etc. och ett hörn är avsatt som svingård.

Näst efter templet i betydelse kommer sovhuset för familjefadern och hans hustru. Det är liksom alla byggnaderna höjt ungefär en halv meter över marken och har väggar av bastflätning eller annat material med ett grästak på bärande träpålar. Den mycket trånga och låga dörren ger ett sparsamt ljus åt rummet, vars enda möbler utgöres av en eller ett par mycket breda sängar av bambu och flätning. Ibland utdrages taket över sovhuset så att det bildas en veranda framför det. Denna byggnad är den enda som ger avskildhet och här förvaras också familjens värdesaker. Övriga byggnader är alla öppna paviljonger

plan av en balinesisk bostad. Skala 1:1000. 1. hustempel 2. sovhus för familjefadern och hans hustru 3. sällnings- och gästpaviljong 4. sov- och gästpaviljonger för barn 5. kökshus 6. plats för risbörskning 7. skärm

Schematisk plan av en balinesisk by. Ung. skala 1: 5000. 1. bytempel 2. »prinsens» palats, puri 3. marknadsplats 4. paviljong för tuppfäkting 5. »klocktorn» 6. banyan-träd 7. huvudgata 8. trädgård 9. bigata

Ovan: Träsnidare

Nedan: Balinesisk Lelong-danserska. Foto: Ministry of Education and Culture of the Republic of Indonesia

Typisk takkonstruktion. Foto: Författaren

och utgöres av ett sällskapshus som också är gästrum, ett eller flera sovhus för släktingar och barn som också inrymmer de obligatoriska vävstolarna, kökshus samt rismagasin. I ett förmöget hem är sällskapshallen en stor kvadratisk paviljong med ett mycket tjockt grästack som är uppburet av underbart rikt snidade träpelare. Bestämde regler finns för pelarnas dimensioner och dekor; standardhöjden är 23 pekfingerar eller ungefär 2,10 m och det anses mycket betydelsefullt att stammens rotända är vid golvet. Taket är täckt av *lalang*-gräs som surras fast vid mittribborna från kokospalmens blad. Dessa placeras tätt intill varandra och surras i sin tur fast vid takets bambuskelett medelst fibrer från sockerpalmerna. Takbeklädnaden är ungefär $\frac{1}{2}$ m tjock och ger ett utomordentligt skydd mot både sol och regn och har en livslängd på bortåt 50 år. Hela den bärande stammen är mycket skickligt sammanfogad medelst tappar av kokosträ. Spik eller andra metaller användes inte i husbyggandet då tillgången på metaller är begränsad.

Den minsta balinesiska byn består av sådana mur-omgärdade familjebostäder sammanbyggda i rad utmed en relativt bred huvudgata som sträcker sig i riktning från bergen till havet, balinesernas motsvarighet till vårt norr-söder-system. I större byar dubblas raderna utmed huvudgatan och skiljes åt genom smalare sekundärgator av ett par meters bredd. Men byns huvudsakliga riktning är längs huvudgatan och holländarna behövde bara bygga ut denna över risfälten som skiljer byarna åt för att få ett gott vägsystem. Balineserna som fortfarande övervägande färdas till fots, har omsorgsfullt planterat alléträd längs sina vägar för att få den i detta klimat så betydelsefulla skuggan.

Byns hjärta är den centrala, öppna platsen på ömse sidor om huvudgatan. Runt denna plats ligger de gemensamma anläggningarna, bytemplet med samlings-sal, »prinsens» palats, den övertäckta marknadsplatsen, paviljongen för tuppfäktnings och det höga, ut-sirade tornet med urholkade trästockar som användas för att sammankalla byns invånare. I varje bycentrum finns också ett jättestort banyan-träd, det heliga trädet. Under dess vida krona försiggår spel och danser i samband med de otroligt talrika helgdagarna. Utanför själva byn vid den närliggande floden och skuggade av träd finns badställena, skilda för män och kvinnor. Här badar man dagligen på hemväg från arbetet på åkern och här utspelades ett livligt sällskapsliv varvid artigheten påbjuder att man använder ena handen som fikonlöv. Frånvaron av riktiga fikonlöv förefaller, åtminstone för en tillfällig gäst, att vara det enda som skiljer Bali från paradiset.

Kell Åström

RESA TILL SAMARKAND

DK 72(582.2 Samarkand)

Indien, Pakistan, Afghanistan och Kina möts söder om de snöklädda bergen invid Pamirs högland — världens tak» — och strax norr därom ligger det centralasiatiska Usbekistan. Usbekistan, som är något mindre än Sverige men har samma antal invånare, är sedan 1924 en sovjetrepublik. Förr var det en lång resa dit men nu tar det bara en dag med flyg från Moskva.

Den sagoomspunna staden Samarkand är en av de förre städerna i Usbekistan. Den ligger på kullar vid floden Serefschan, som skulle vara en biflod till Amu Darja om den inte sinade ut på vägen efter att vattnet leds ut i så många bevattningskanaler. Vackert vare dessa och det lämpliga klimatet finns här för rikedom på mulnbärsträd som underlag för silkesvävningen, bomullen blommar i överflöd på fälten och det är också alla frukters förlovade land: granatäppel, persikor, aprikoser, vindruvor och många andra. Samarkand är en urgammal stad, enligt sägnen grundad av hjälten Afrosiab, ruinkullarna norr om staden bär ännu hans namn. I historien läser man om Alexander den store med sin här överskred floden Oxus (Amu Darja) och intog Maracanda. Två år senare sände en kinesisk kejsare ut en stor upptäcktsresande som nådde ända fram till det nuvarande Usbekistan. Samme kejsare byggde ut den muren mot väster och i samband härmed öppnades Kejsarvägen, i Europa även kallad Sidenvägen, som under många århundraden var en viktig handelsvägsåder. Vägen grenade sig i sin västliga del och av de tre vägarna gick genom Samarkand. Från dessa tider härstammar troligen uttrycket »en gyllne väg till Samarkand», möjligen en väg till rikedomar, i varje fall en väg genom turkmenska öknens gyllne sand.

Samarkands storhetstid infaller under Timurs regering — det var hans älskingsstad. Timur lenk, »den røde järnmannen», (1335—1405) förvärfvade såsom

erövrare av världsformat enorma rikedomar. Från underkuvade länder lät han föra till Samarkand yrkesskickliga arbetare, konstnärer, byggnadsmaterial — marmor och fajans — ja till och med elefanter för materialtransport.

Vackrast bland Timurs byggnadsverk och bäst bebehållet är Schachi-sinda som ligger strax utanför staden och lär ha varit Timurs sommarslott. Detta är en grupp av mausoleer och moskéer som i motsats till andra av Timurs byggnadsverk inte är imponerande genom sin storlek men de är sagolikt vackra i färg och dekor. Oförglömligt sköna stod de släta fajansklädda kupolerna mot vårhimlen — i lysande blått eller allra vackrast i sjögrönt, profetens färg. Man klagade över att restaurering försvårades genom att tekniken att framställa dessa färger hållbara gått förlorad. Sven Hedin (Genom Khorasan och Turkistan, 1892) har gett en bra skildring av väggarnas dekor: »Hvarje skifva är ett mästestycke och är in-

Vinjetten: I Timurs vackraste byggnadsverk Schachi-sinda hade de äldsta fajansplattformarna ofta mönster i dubbel relief. Här står de arabiska bokstäverna i vitt mot blomsterslingornas turkosgröna girlander

T. h: Kameler används fortfarande för en del transporter

Ovan: Inre gård och trappa i Schahi-sinda

Nedan: Entréportalen till Schahi-sinda

fogad med så stor omsorg, att endast få af dem fallit ned. — Det egendomliga med Schah-i-Sindehs fajanser är, att bokstäfverna, girlanderna och blomster-slingorna, som bilda deras mönster, äro anbragta i relief. Detta i förening med väggfasta kolonner, ut-springande vertikala lister och hvalfbågar med rika ornamenten gör dess mausoléeer oöfverträffliga i plastisk skönhet. Dessa fajanser äro från Kaschan i Persien och af inskriptioner har man funnit, att persiska arkitekter uppfört byggnaderna.»

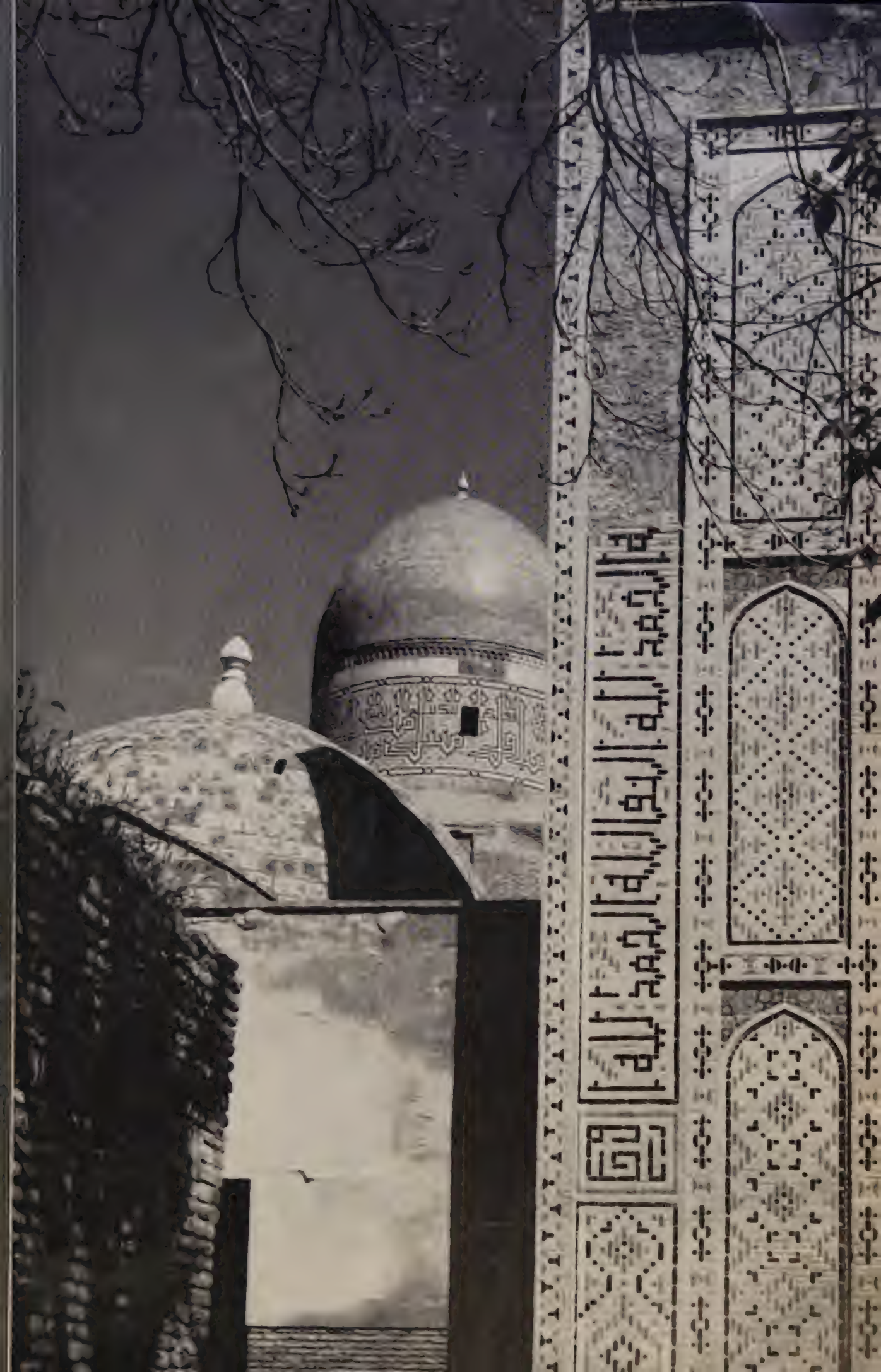
Timurs största byggnadsverk var medressé-i-Bibi-Chanum. Medressé är en muhammedansk lärdomsskola. Dess byggnadsplan är i princip en kvadrat eller rektangel med minareter i hörnen, en eller flera kupoler i taket och en hög ingångsport krönt av en valvbåge. Mitt i byggnaden finns en öppen gård. Denna medressé lät Timur bygga till ära för sin älsklings-gemål, Bibi-Chanum, dotter till kejsaren av Kina. Den bestod av fyra jättebyggnader, inneslutande en öppen plats. Säggen förtäljer att huvudkupolen var så hög att endast himlakupolen kunde tävla med den och den högsta valvbågen kunde blott jämföras med vintergatan. Nu finns ej mer än en halv kupol kvar — ännu delvis täckt av sjögrön fajans — och så finner man brottstycken av valvbågar och minareter. Även som ruin är byggnadsverket gripande, det anses vara Centralasiens mest grandiosa minnesmärke.

Jag besökte även det mausoleum där Timur har sin grav. Väggarna i mausoleets inre är dekorerade med skulpterade alabasterskivor. Av samma material är också den låga balustrad innanför vilken man ser sju olika stora gravstenar. Den mittersta av dem markerar Timurs grav, den består av ett nefritblock, svart-grönt, nära två meter långt, numera sprucket i två delar. Det anses vara världens största nefritblock, förvärvat från Mongoliet i tävlan med kejsaren av Kina. Inskriptionen på stenen framhåller bland annat att Timur genom sin gemål, Bibi-Chanum, räknar släktskap med Djengis Khan. Under en av gravstenarna vilar den av Timurs sonsöner som blev hans efterträdare i Samarkand, Ologbek (bek betyder hövding).

På en kulle utanför Samarkand ligger resterna av Ologbeks observatorium. Av den väldiga byggnaden återstår nu endast grunden som man frilagt. Dessutom har man grävt fram den jättestora kvadrant med 40 meters radie som Ologbek använde för sina observationer. Den ligger i meridianens riktning. På sidorna om den finns smala trappor av sten med höga steg; där gick man upp och ned och gjorde avläsningar. Tack vare kvadrantens storlek kunde Ologbek och hans stab av mer än hundra medarbetare göra observationer med ganska små fel (endast några 10-tal minuter). Han fastställde läget för 1 019 stjärnor och hans stjärnkartor användes av vetenskapsmännen under hundratals år. Prästerna som hatade vetenskapsmannen Ologbek uppmuntrade hans maktlystneson att låta mörda sin fader år 1449 och förstörde sedan observatoriet så grundligt att det länge var okänt på vilken kulle det legat. En rysk arkeolog fann platsen 1908.

Mitt i staden ligger Samarkands forum — Registan. På tre sidor begränsas detta enastående vackra torg av praktfulla, färgrika medresséer, ganska väl bibehållna. Den äldsta av dem är Ologbeks medressé

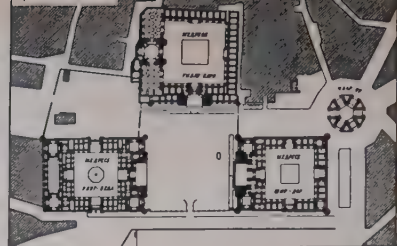
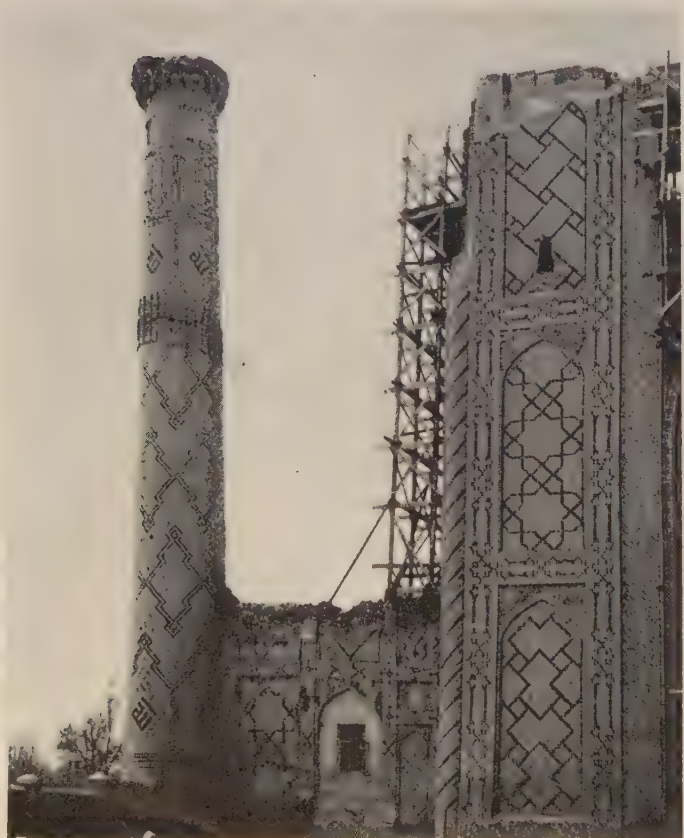
På motstående sida: Schahi-sinda. Fajansklädd portomfattning med mönster i vitt, blått och grönt. Kupolerna i glänsande blått, mönstret därunder i vitt och turkosgrönt

I lysande sjögrönt — profetens färg — står de släta fajansklädda kupolerna i Schachi-sinda mot vårhimlen

Upprätning och grundförstärkning av en av minareterna i Ologbeks medressé vid Registantorget

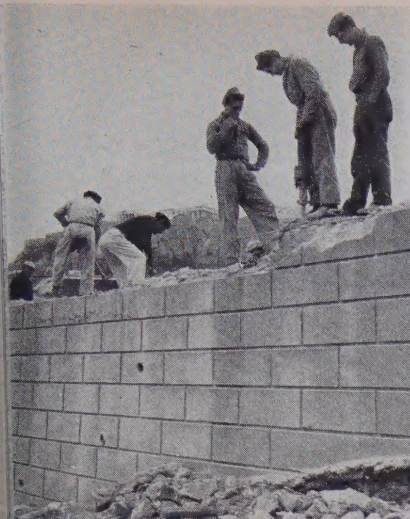
Plan av medresséerna vid Registantorget. T. v: Ologbeks medressé och t. h: Medressé Schirdar

uppförd 1420. Här gavs på Ologbeks tid undervisning i astronomi och matematik. Denna medressé är så väl byggd att den är i minst lika gott skick som sina 200 år yngre grannar. Mittporten är imponerande hög och hela den väldiga fasaden är täckt av fajanser i vackra mönster. De två minareter som vetter mot Registan — också fajansklädda — är särskilt intressanta genom att de lutar utåt. Sven Hedin, som var mycket intresserad av detta fenomen, ansåg att de byggts så avsiktligt. När jag var där höll man på att med hjälp av ett helt system av linor och block räta upp och grundförstärka den ena minareten liksom man gjort med den andra. Man tycktes anse att lutningen i denna jordbävningstrakt kunde bli farlig — sannolikt hade den ökat med åren. Den medressé som ligger mitt emot Ologbeks — medressé Schirdar — byggd i persisk stil — är också mycket vacker. Den har delvis två våningar. Dess två kupoler är ej släta utan melonformade och saknar nu nästan helt fajansbeklädnad. För 50 år sen fanns den sannolikt kvar, Sven Hedin talar entusiastiskt om dessa kupolers obeskrivliga skönhet. På den tiden var det tydligen också mycket lättare att urskilja de två persiska lejon med en uppgående sol som bildas av fajansplattor över portalen. Schirdar betyder lejonbärande.

Hillevi Svedberg

Medressé Schirdar. T. v. skymtar ingångsporten. T. h. ser man en av de melonformade kupolerna

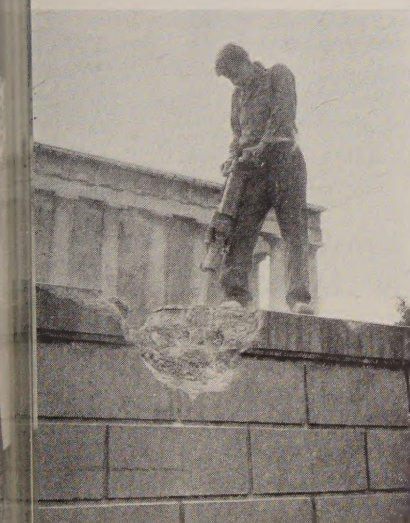
DIVERSE

Attalos pelarhall i Aten återuppstår

I juni 1953 började arbetena på en rekonstruktion av den pelarhall som Attalos (59—138 f. Kr.) lät bygga utefter torgets östra sida. Återuppbyggnadsarbetet utförs av The American School of Classical Studies under grekiska statens överseende.

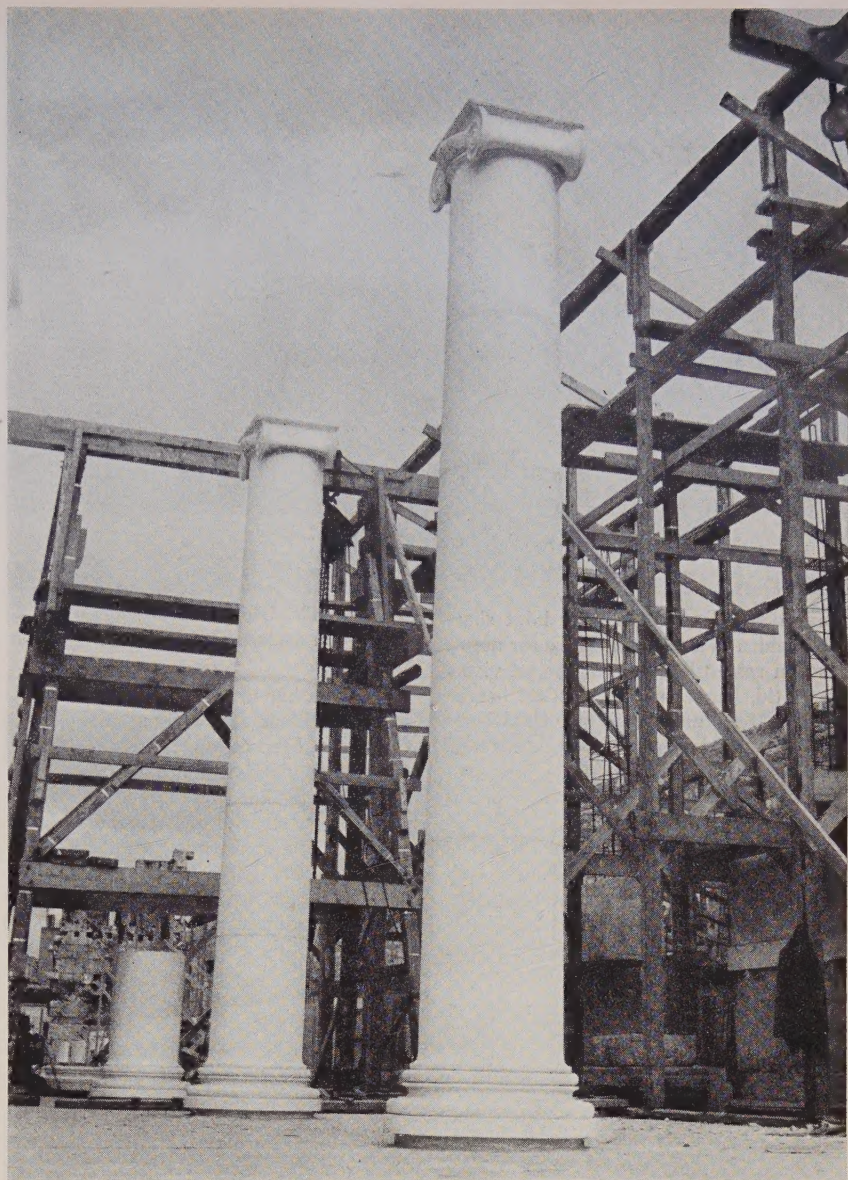
Under de första månaderna år 1954 gjorde man en ordentlig dränering kring hallens grund och förstärkte de antika grävningarna av grunden.

Sedan byggde man upp den bakre väggen och en bärande terrassmur. Bjälklagsplattan av betong mellan de stora förutsutrymmena i källarvåningen och den egentliga pelarhallen har nu gjutits och de största kolonnerna är resta med samma metoder som under antiken. Trappan mellan de främsta kolonnerna håller på att byggas. En mängd kolonnbaser- och kapitäl, arkitraver och triglyfplattor m. m. har även huggits ut ur de stora marmorblock som hämtas på samma ställe där förr bröts marmorn till den ursprungliga pelarhallen — i Pentelikonbergen.

Man hoppas att den rekonstruerade pelarhallen ska vara färdig under år 1957. Rekonstruktionsverket kommer att bli ett museum för de utgrävda fynden från torget och dess omgivning.

HS

Ovan: Attalos' pelarhall under återuppbyggnad. Nedan: Rivning av den mur som under årtal avgränsat och skytt det gamla torget från staden Aten. I bakgrunden ser man Akropolis och Partenon
Foto: Pressens Bild

Ovan och t. h: Stonehenge (Salisbury-Plain). Stencirkel från omkr. 1800 f. Kr.

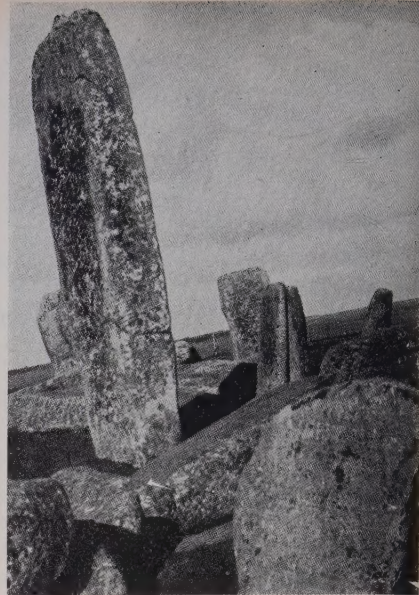
Stenar i ett landskap

När den i England mycket högt skattade skalden Walter de la Mare för några år sedan reste till Cornwall för att vistas där en tid, kände han sig mycket besvårad av den melankoliska och nästan spöklika stämning som han tyckte vilade över landskapet. Han kände att han aldrig mer skulle våga besöka denna del av England igen.

En sådan reaktion lär inte vara ovanlig. Cornwalls inland är ödsligt. Och landskapets egendomliga stämning förstärks av den granitgrå färgen i landskapet, ruinerna, kvarlämningarna av de övergivna tenngruvorna och inte minst

de mystiska stenformationer som finns här och där, både naturens egna formationer och av människohänder resta stensättningar.

Bilderna här intill visar några av dessa stenformationer från Södra England och Cornwall. Stensättningar finns på flera ställen i England, den största (från omkr. 1800 år f. Kr.) i Stonehenge. I Cornwall finns 17 st. stensättningar av olika slag. Varför de har utförts är obekant men man antar att de har haft rituell användning i någon form. Det är för övrigt ganska gåtfullt hur den stora stencirkeln i Stonehenge har kunnat utföras rent tekniskt sett.

T.v: Stencirkel vid Rosemodres, Cornwall. Kallas »The Merry Maidens»

Ovan och nedest t.v: Två gravkammare från 2000 f. Kr. Cornwall

»The Cross of St. Piran», ett av de äldsta keltiska kristna minnesmärkena. 350 sådana stenkors finns ännu kvar stående i Cornwall

»Gravkamrarna» har ursprungligen varit täckta med jord, vilken bortspolas av regn under seklernas lopp och ruinar kvarstår i de i landskapet som jättelika granitbord.

Liknande stenformationer förekommer även i Bretagne, som även på många andra sätt är nära förbundet med Cornwall: i den keltiska befolkningen, i dess besläktade arkitekturen och i de likartade geologiska förhållandena.

E Th

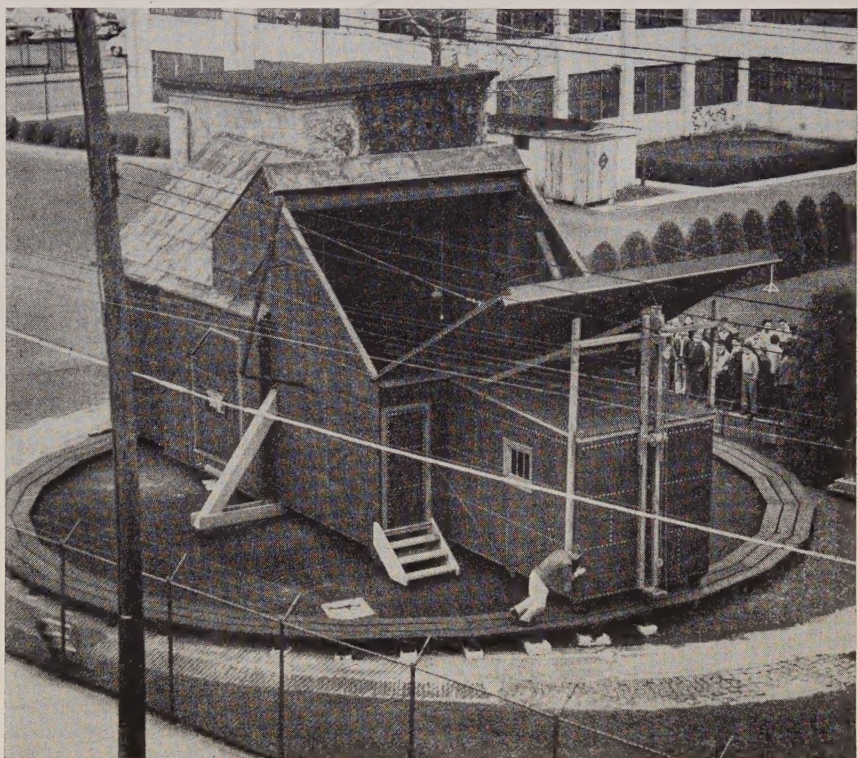
Naturens egna stenformationer. T. v. en basaltklippa, Dartmoor, t. h. »Bedruthan Steps» vid högvatten, Cornwall

Svarta Maria

År 1892 byggde Thomas Alva Edison den första studion för filminspelning på den gård bakom sitt laboratorium i West Orange i New Jersey. Det var en besynnerlig skapelse, utförd som stolpkonstruktion och helt och hållet täckt med svart tjärpapp. Den fick också snart namnet »Svarta Maria». Halva taket var utförd som en öppningsbar lucka genom vilken solljuset kunde skina direkt in i studion. Studion var dessutom uppbyggd på en cirkulär räls så att den kunde svängas runt 360 grader. Nu har en arkitekt som heter Bernard Grad för Edisons stiftelsens räkning gjort en rekonstruktion av Svarta Maria vilken uppförts och placerats i West Orange som ett slags minnesmärke över Edisons betydelse för den amerikanska filmindustrin. Det är meningen att den nu skall användas för filmföreläsning. 50 personer får plats i studion och de filmer som skall visas är dels några nyare dokumentärfilmer om Edison, dels vad som finns kvar av Edisons egna experimentfilmer.

E Th

Foto: Pressens Bild

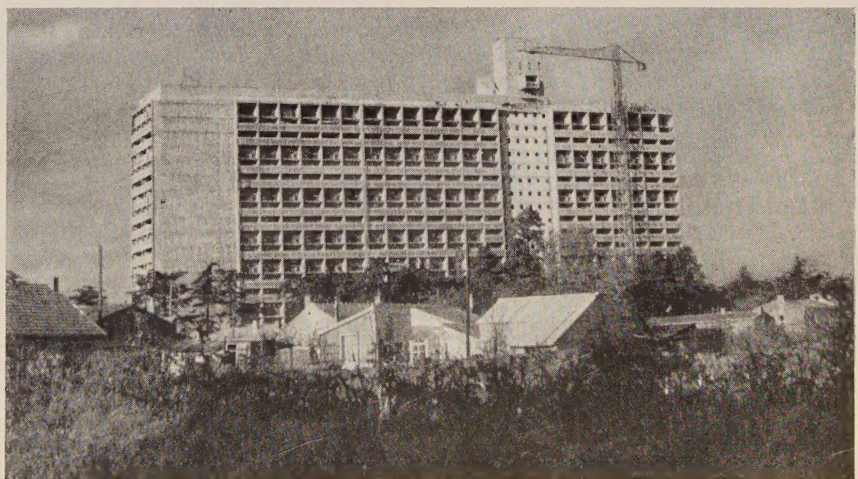
»La cité radieuse»

»La cité radieuse» är belägen 4 km från Nantes och har ritats av Le Corbusier. Hyreshuset som har 17 våningar och är 52 m högt innehåller 300 lägenheter där 1 500 personer ska bo. På terrassen finns en lekskola med tre klasser, en plaskdam och en stor leksal.

Huset har uppförts på rekordtid. Grundläggingsarbetena påbörjades i juli 1953 och i april 1955 flyttade de första hyresgästerna in. Bilden t. h. är tagen i slutet av november 1954.

HS

Foto: Pressens Bild

Färgskolan

Svenska Slöjdföreningens femte sommarkurs för färgintresserade äger rum 27 juni—8 juli i Arild. Föreläsningar, grupp- och enskilt arbete vid utställningen H 55 ingår i kursplanen. Huvudparten av föreläsningarna hålls av laborator Tryggve Johansson. Övriga föreläsare: fil. dr Elias Cornell, arkitekt Ralph Erskine, konstnär Gösta Sandberg och inredningsarkitekt Folke Sundberg. Gruppleddare: inredningsarkitekterna Erik Berglund, Carl Gustaf Boulogner och Iwan Näslund, textilkonstnärinnan Inga Karin Jonson, fru Maria Thunblad och konstnär Åke Åkesson.

Första veckan ägnas åt systematiskt studium av färgkompositionslära med praktiska tillämpningar. Vid sidan av det rent färgestetiska studiet kommer även vissa praktiskt och tekniskt viktiga frågor att behandlas, t. ex. färgblandningslära, olika tekniker för färgning och målning, färg och belysning m. m.

Andra veckan ägnas åt föredrag och diskussioner över speciella färgsättningsproblem, färgen inom måleriet, exteriör- och interiörfärgsättning etc. Färgavdelningen på H 55 kommer att särskilt studeras.

INKOMMEN LITTERATUR

Designs for Living. 175 Examples of Quality Home Interiors. Av Katherine Morrow Ford and Thomas H. Creighton. New York 1955. Reinhold Publishing corpC. 215 sid. Rikt illustrerad. Pris \$ 5.95

Arkitekturens formspråk. Studier över arkitekturens konstnärliga värden i deras historiska utveckling. Renässansen i Italien 1420—1620. Av Erik Lundberg. Nordisk Rotogravyr. Stockholm 1954. 532 sid. Rikt illustrerad. Pris häft. 54 kr, linneb. 69 kr, pergament 92 kr.

En kvartett med färg. En SIS publikation. 29 sid. Rikt illustrerad. Pris 7 kr.

AVGJORDA TÄVLINGAR

Centralskola i Kil

Tävlingen om centralskola i Kil har nu avgjorts. Vid tävlingstidens utgång hade 20 förslag inlämnats.

Prisnämnden har beslutat att utdela följande priser: Första pris 8 000 kronor till förslaget »PAM» av arkitekter SAR Nils Gunnar Nilsson, Enske och Erik Wirén, Johanneshov — främst på grund av dess idémässigt intressanta och praktiskt och formellt väl genomförda lösning med dess möjligheter till stimulerande skolmiljö samt dess låga byggnadskostnader. Prisnämnden föreslår enhälligt att förslaget lägges till grund för vidare bearbetning och utförande.

Andra pris 4 000 kronor till förslaget »Barnbidrag» av arkitekt SAR Nils An-

»Att snickarna kunde vara så glada på den tiden, när dom hade så dåligt betalt»

(H. V. Nilsson)

dreasson, Göteborg — främst på grund av dess goda detaljlösningar, vackra entréförhållanden och dess naturliga inkomponering av det befintliga huset i sammanhanget.

Tredje pris 3 000 kronor till förslaget »Plugg för Kil» av arkitekter SAR Lars-Erik Havstad, Gunnar T Hollström och Göran H:son Lindell, Karlstad — främst på grund av dess naturliga etappuppdelning, dess goda invändiga sammanhang och allmänna goda arkitektoniska utformning.

Dessutom har prisnämnden beslutat inköpa följande förslag:

För 1 000 kronor förslaget »Tjil» av Eric Schuwerts arkitektkontor, Stockholm, genom arkitekterna H Hedman och I Kuhang, ingenjör L Zetterstedt, arkitekt SAR Eric Schuwert och trädgårdsarkitekt FST G Schuwert — på grund av goda lösningar av främst skolans praktiska problem.

För 1 000 kronor förslaget »Kilroy» av arkitekter SAR Hugo Häggström och Lars Hörln, Borås — på grund av goda lösningar av främst skolans praktiska problem.

För 1 000 kronor förslaget »Nu skola vi se» av arkitekter SAR Walter Kiessling och Göran Moberger, Göteborg — för dess goda arkitektoniska uppdelning och vackra entréförhållanden.

För 1 000 kronor förslaget »Ritsprängd plank» av Norrbottenkommunernas Arkitekt- och Byggnadskontor genom arkitekter SAR Ulf Boardy och Jan Thurffjell med ingenjörerna S-O Fors, Herbert Juhlin och Bo Sundin som medarbetare — på grund av på olika sätt idémässigt intressanta grepp på uppgiften.

För 1 000 kronor förslaget »Fil» av arkitekter SAR Rune Lund och Alf Valentin, Göteborg — på grund av på olika sätt idémässigt intressanta grepp på uppgiften.

Prisnämnden utgjordes av arkitekt SAR Sven Brolid, bitr. länsarkitekt Anders Dalborg, folkskolestyr. ordf. kyrkoherde Gustaf Fredriksson, byggmästare Alf Hellsten, arkitekt SAR Lennart Uhlin och överlärare Folke Wiklundh.

UTLYSTA TÄVLINGAR

Folkhögskola i Skinnskatteberg

Västmanlands läns landsting inbjuder svenska arkitekter och i Sverige bosatta utländska arkitekter i samarbete med arkitekter SAR till tävling om förslag till ny folkhögskola i Skinnskatteberg, avsedd för 75—80 elever.

Till prisnämndens förfogande står ett belopp av 25 000 kronor att användas till pris och inköp. Lägsta inköp kommer ej att understiga 2 000 kronor. Programhandlingar erhålles hos tävlingsfunktionären rektor Sivert Wallman, Landstinget, Västerås, mot deposition av 50 kronor. Beloppet insättes helst på landstingets postgirokonto 24345. Enbart program erhålles utan avgift. Depositionen återbetalas vid tävlingsförslagsinlämnande eller vid återlämnande av handlingarna i oskadat skick jämte depositionsskvittot före tävlingstidens utgång. Vid programhandlingarnas utlämnande skall lämnas adress, under vilket skriftligt meddelande kan nå den tävlande.

Tävlingsförslag skall vara inlämnat till tävlingsfunktionären senast den 1 november 1955 kl. 15.00.

Prisnämnden utgöres av arkitekter SAR Karl Sörensen, Västerås, Curt Landman och Erik Thelaus, Stockholm, rektor Torvald Karlbon, Åkersberga, förbundsvaltningsutskottets ordförande ombudsman Sten Söderberg, Västerås, och riksdagsman Hernfrid Bark, Riddarhyttan.

Uppgift	Inlämn.-tid	Se Byggnads
Förvaltningsbyggnad i Lerum	15 juni 1955	Nr A 3:8
Bad- och idrottsbyggnader i Västerås	3 okt. 1955	Nr B 7:8 55 s. X 17

Lämna reproduktionsdugliga tävlingshandlingar.